

สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

中国女性艺术家

ศิลปะป็นหญิง ในประวัติศาสตร์ ศิลปะจีน

ปิยะแสง จันทรวงศ์ไพศาล

Female Artists in History of Chinese art

ศิลปินหญิงในประวัติศาสตร์ศิลปะจีน
Female Artists in History of Chinese art
中国女性艺术家

ศิลปินหญิงในประวัติศาสตร์ศิลปะจีน
Female Artists in History of Chinese art
中国女性艺术家

ปิยะแสง จันทรวงศ์ไพศาล

สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2558

630.-

ปิยะแสง จันทร์วงศ์ไพศาล

ศิลปินหญิงในประวัติศาสตร์ศิลปะจีน / ปิยะแสง จันทร์วงศ์ไพศาล

1. ศิลปินหญิง - - จีน. 2. ศิลปกรรมจีน - - ประวัติ.

709.51

ISBN 978-974-03-3297-8

สปพจ. 1889

สรรคุณคำวิชาการ ผู้สังคัม

www.ChulaPress.com

Knowledge to All

ลิขสิทธิ์ของสำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 1,000 เล่ม พ.ศ. 2558

การผลิตและการลอกเลียนหนังสือเล่มนี้ไม่ว่ารูปแบบใดทั้งสิ้น

ต้องได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากสำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้จัดจำหน่าย ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

สาขา

ศาลาพระเกี้ยว โทร. 0-2218-7000-3 โทรสาร 0-2255-4441

สยามสแควร์ โทร. 0-2218-9881-2 โทรสาร 0-2254-9495

ม.นเรศวร จ.พิษณุโลก โทร. 0-5526-0162-4 โทรสาร 0-5526-0165

ม.เทคโนโลยีสุรนารี จ.นครราชสีมา โทร. 0-4421-6131-4 โทรสาร 0-4421-6135

ม.บูรพา จ.ชลบุรี โทร. 0-3839-4855-9 โทรสาร 0-3839-3239

โรงเรียนนายร้อย จปร. จ.นครนายก โทร. 0-3739-3023 โทรสาร 0-3739-3023

ม.พะเยา จ.พะเยา โทร. 0-5446-6799-800 โทรสาร 0-5446-6798

จัตุรัสจามจური (CHAMCHURI SQUARE) ชั้น 4 โทร. 0-2160-5301-2 โทรสาร 0-2160-5304

รัตนนิเบศร์ (แยกแคราย) โทร. 0-2950-5408-9 โทรสาร 0-2950-5405

Call Center (จัดส่งทั่วประเทศ) โทร. 0-2255-4433 <http://www.chulabook.com>

และเครือข่าย

ร้านค้า, หนังสือเข้าชั้นเรียน ติดต่อแผนกขายส่ง สาขารัตนนิเบศร์ (แยกแคราย) โทร. 0-2950-5408-9

โทรสาร 0-2950-5405

กองบรรณาธิการ : จุฑามาศ ตั้งจิตพิชัย

พิสูจน์อักษร : ปุณณิสา บุญเปี่ยม

ออกแบบปกและรูปเล่ม : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ขอบและท่า โทร. 0-2447-2464, 08-1642-0419

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โทร. 0-2218-3557 โทรสาร 0-2218-3612 [5803-069]

<http://www.cuprint.chula.ac.th>

คำนิยม

ผมได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลปะทั้งของโลกตะวันตกและตะวันออกไว้หลายเล่มด้วยความเชื่อมั่นว่าคนไทยควรได้รู้ผลงานศิลปะของเพื่อนร่วมโลกที่ได้สร้างสรรค์เพื่อจรรโลงความมีสุนทรียภาพของมนุษย์ แม้ว่าจะมีความแตกต่างกันในเผ่าพันธุ์หรือนับถือลัทธิทางศาสนาและวัฒนธรรมอย่างหลากหลายก็ตาม

อย่างไรก็ตาม ผมก็รู้สึกนึกคิดอยู่เสมอว่ายังมีหน้าประวัติศาสตร์ศิลปะบางส่วนได้ขาดหายไป คือ บทบาทของสตรีเพศในฐานะศิลปินผู้สร้างสรรคงานศิลปกรรม ถึงแม้ได้ปรากฏอยู่บ้างก็เป็นเพียงแค่งานบาง ๆ ที่อยู่เบื้องหลังในฐานะผู้อุปถัมภ์เท่านั้น

คงไม่ต้องกล่าวความยาวสาวความยืดถึงระบบระเบียบสังคมในอดีตได้ตีกรอบกำหนดให้สตรีเพศมีหน้าที่อยู่กับเหย้าเฝ้าประตูแต่เรือนเท่านั้น ซึ่งก็น่าประหลาดใจนักที่ระบบระเบียบการกีดกันเพศนี้คล้ายกันอยู่ในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกเหมือนกัน แต่ผมก็ยังเชื่อมั่นว่า แม้นกน้อยได้ถูกกักขังในกรง ถูกจำกัดอิสรภาพ แต่ไม่อาจขัดขวางเสรีภาพที่ต้องร้องเพลงขับขาน สตรีเพศในฐานะมนุษย์ผู้มีจิตใจรักการสำแดงออกในสุนทรียภาพก็คงเช่นกัน พวกเขาเคยได้วาดภาพ ปั้นรูป หรือเย็บปักถักร้อยเป็นแน่ เพียงแต่ผลงานเหล่านั้นไม่ได้รับการเชิดชูเชิดชูเช่นเพศชายได้รับ จนกลายเป็นส่วนที่ขาดหายไป ในหน้าประวัติศาสตร์ศิลปะ

นี่! เป็นเรื่องที่ปรากฏในอดีต

ปัจจุบัน ภายหลังจากต่อสู้เรียกร้องมายาวนานหลายศตวรรษ ลัทธิกีดกันทางเพศอันเลวร้ายได้พังทลายลง สถานภาพของสตรีเพศได้รับการยกย่องให้มีสิทธิเช่นเดียวกับบุรุษเพศ จึงปรากฏนามของศิลปินหญิงเกิดขึ้นมา พวกเขาสำแดงพลังอารมณ์และมนต์เสน่ห์ในงานศิลปกรรมได้ดีเด่นเสมอ ทัดเทียมเทียบเท่าศิลปินชายทุกประการ

รองศาสตราจารย์ปิยะแสง จันทร์วงศ์ไพศาล ได้เขียนหนังสือ “ศิลปินหญิงในประวัติศาสตร์ศิลปะจีน” ขึ้น โดยได้พยายามรวบรวมข้อมูลเชิงประจักษ์อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ มีการนำเสนอเจาะลึกในอดีตของสตรีเพศในประเทศจีนที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์งานศิลปกรรม ในขณะที่พวกเขาอยู่ในระบบศักดินาอันล้าหลังก็ยังไม่สามารถจำกัดเสรีภาพในการสร้างสรรค์เชิงสุนทรียภาพของพวกเขาได้ นอกจากนี้ ยังได้นำเรื่องราวเนื้อหาของศิลปะหญิงในสมัยสาธารณรัฐจีน และสาธารณรัฐประชาชนจีนที่มีบริบททุกประการทางสังคมต่างจากระบบศักดินาราวชาวกับคำถึงกระนั้น ผมยังคงสังเกตเห็นถึงสุนทรียทัศน์ของศิลปินหญิงทั้งในอดีตกับปัจจุบัน รวมไปถึงศิลปินหญิงทั่วโลก ล้วนมีมนต์เสน่ห์ทางสุนทรียะที่คล้ายคลึงกัน คือ สำแดงพลังอารมณ์อันละเมียดละไม ประณีต รักธรรมชาติ สงบศานติ มองโลกในแง่ดี ฯลฯ ที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากสุนทรียทัศน์ของศิลปินชายอยู่ไม่น้อย ซึ่งเพิ่มความหลากหลายที่นำศึกษาน่าสนใจต่อวงการศิลปะ

ผมคงต้องขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ปิยะแสง จันทร์วงศ์ไพศาล ที่ได้ค้นคว้าเรียบเรียงหนังสือเล่มนี้ขึ้นมา ซึ่งก็ช่างเหมาะเจาะกับกาลและเทศะของวงการศิลปะร่วมสมัย ถึงความใคร่รู้ในบทบาทศิลปินหญิงของโลกทั้งในอดีตและปัจจุบันเป็นเช่นไร ตลอดจนช่วยเติมเต็มหน้าประวัติศาสตร์ศิลป์ที่ขาดหายไปดังข้อสังเกตแต่ต้นของผม

ผ. กำนัน รุณพงษ์ศรี

ศาสตราจารย์กิตติคุณกำจร รุณพงษ์ศรี
มีนาคม 2557

คำนำ

“ประวัติศาสตร์ศิลปะ” เป็นวิชาที่นักวิชาการและนิสิตนักศึกษาจำนวนมากให้ความสนใจ และยังเป็นวิชาที่มีการเรียนการสอนอยู่ในทุกสถาบันการศึกษาทางศิลปะ แต่ทว่า ในโลกแห่งประวัติศาสตร์ศิลปะนั้น ชื่อเสียงเรียงนามของ “ศิลปินหญิง” มีการกล่าวถึงน้อยถึงน้อยมาก รวากับว่า “ไม่เคยมีปรากฏผลงานศิลปะจากฝีมือของสตรีมาก่อน ยิ่งเมื่อกล่าวถึงเรื่องราวของ “ประวัติศาสตร์ศิลปะจีน” ไม่ว่าจะในอดีตหรือปัจจุบัน แทบจะไม่มีใครรู้ถึงนามและผลงานของศิลปินหญิงคนใดเลย เรื่องราวของศิลปะจีนที่กล่าวถึงผลงานของเพศหญิงจึงกลายเป็นสิ่งที่ถูกหลงลืมไปจากหน้าประวัติศาสตร์อย่างน่าเสียดายยิ่ง

แรงบันดาลใจสำคัญที่ทำให้ผู้เขียนให้ความสนใจและเริ่มต้นในการเรียบเรียงหนังสือ “ศิลปินหญิงในประวัติศาสตร์ศิลปะจีน” มาจากส่วนลึกในใจที่ตระหนักเห็นถึงความไม่เท่าเทียมในสังคม การมองข้ามศักยภาพทางศิลปะของสตรีที่เปลี่ยนแปลงไปจากหน้าประวัติศาสตร์ศิลปะ ต่อมาเมื่อมีการรื้อฟื้นศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับศิลปินหญิงในประวัติศาสตร์ศิลปะจีนอย่างเป็นระบบ และมีการนำผลงานศิลปะจากฝีมือของศิลปินหญิงในสมัยราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิงออกแสดงในนิทรรศการศิลปกรรมที่พิพิธภัณฑ์พระราชวัง (กู้กง) กรุงปักกิ่ง รวมทั้งการจัดแสดงนิทรรศการศิลปะ Self Image-Women Art in China (1920-2010) ซึ่งเป็นการจัดนิทรรศการครั้งใหญ่ที่รวบรวมข้อมูลทั้งภาพและผลงานศิลปะจากฝีมือของศิลปินหญิง ทำให้เรื่องราวที่เลือนรางได้รับการบันทึกและเผยแพร่สู่สังคมอีกครั้ง

ดังนั้น หนังสือ “ศิลปินหญิงในประวัติศาสตร์ศิลปะจีน” จึงถูกเรียบเรียงเขียนขึ้นด้วยความมุ่งหมายเพื่อเผยแพร่เรื่องราวอันทรงคุณค่านี้ต่อสังคม แม้ว่าจะมีความยากลำบากในข้อมูลซึ่งส่วนใหญ่แล้วต้องอาศัยข้อมูลทางภาษาจีนเป็นหลัก รวมไปถึงการค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติม และการตรวจสอบตรวจทานข้อเท็จจริงทั้งเนื้อหาและภาพ ในที่สุดแล้วด้วยภูมิปัญญาอันจำกัดของผู้เขียนจึงทำให้ต้องใช้ระยะเวลาค่อนข้างยาวนานในการเรียบเรียงกว่าจะสำเร็จเป็นรูปเล่มดังกล่าว อนึ่ง การออกเสียงชื่อศิลปินหญิงและชื่อเฉพาะต่าง ๆ นั้น ใช้การออกเสียงด้วยสำเนียงจีนกลาง และกำกับชื่อเฉพาะที่สำคัญด้วยอักษรจีนแบบตัวย่อ

สุดท้ายนี้ ขอขอบพระคุณวารสารวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ได้จุดประกายเริ่มต้นให้กับการค้นคว้าเรื่องราวของศิลปินหญิงในประวัติศาสตร์จีน รองศาสตราจารย์กมล เภาสวัสดิ์ ผู้เอื้อเฟื้อข้อมูลสำคัญสำหรับการเรียบเรียง รองศาสตราจารย์รสนิน กาสต์ ผู้คอยให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อหนังสือเล่มนี้ และศาสตราจารย์กิตติคุณกำจร สุนพงษ์ศรี อาจารย์ผู้มีพระคุณและให้คำชี้แนะด้วยความเมตตาต่อผู้เขียนมาโดยตลอด รวมทั้งขอขอบพระคุณสำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่เล็งเห็นถึงความสำคัญของหนังสือ จนกระทั่งสามารถจัดพิมพ์เผยแพร่สู่สาธารณชน

สารบัญ

หน้า

คำนิยม

คำนำ

สารบัญ

ศิลปปินหญิงในสมัยสามก๊ก-ราชวงศ์หยวน	1
• ย้อนอดีตศิลปปินหญิงกับประวัติศาสตร์ศิลปะจีน	1
• ศิลปปินหญิงในสมัยสามก๊ก	2
• ศิลปปินหญิงในสมัยอู่ใต้-ราชวงศ์ซ่ง	3
• ศิลปปินหญิงในสมัยราชวงศ์หยวน	8
ศิลปปินหญิงในสมัยราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิง	11
• ศิลปปินหญิงในสมัยราชวงศ์หมิง	12
• ศิลปปินหญิงในสมัยราชวงศ์ชิง	31
ศิลปปินหญิงในสมัยสาธารณรัฐจีน	75
• ศิลปปินหญิงในแนวทางของจิตรกรรมจีนประเพณี	81
• ศิลปปินหญิงในแนวทางของจิตรกรรมสีน้ำมัน	153
ศิลปปินหญิงในสมัยสาธารณรัฐประชาชนจีน	191
• ประติมากรรมหญิงในสมัยต้นสาธารณรัฐประชาชนจีน	197
• ศิลปปินหญิงในแนวทางของจิตรกรรมจีนประเพณี	327
• ศิลปปินหญิงในแนวทางของจิตรกรรมสีน้ำมัน	414
บทส่งท้าย	465
บรรณานุกรม	467
ประวัติผู้เขียน	471

ศิลปินหญิงในสมัยสามก๊ก-ราชวงศ์หยวน

三国 - 元代女画家

Chinese female artists in the Three Kingdoms- Yuan Dynasty

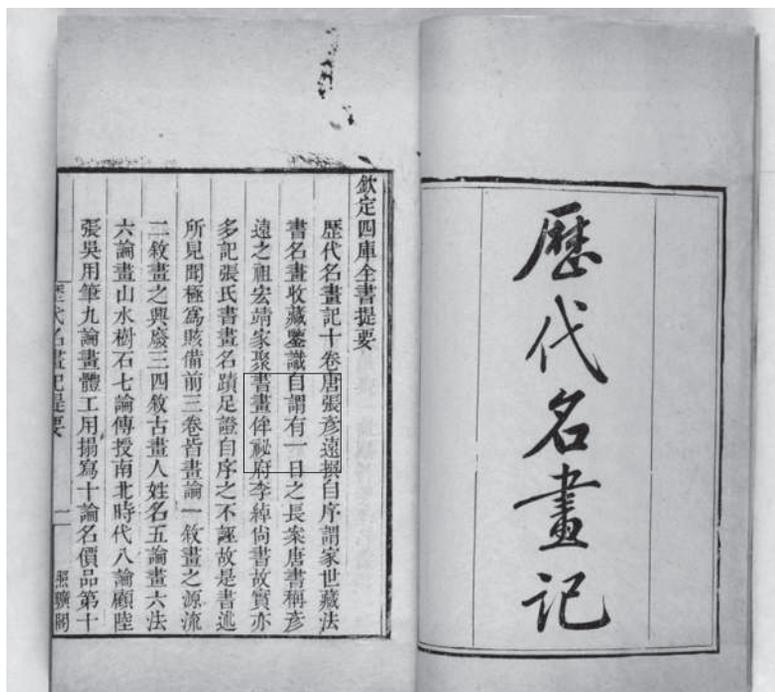
ย้อนอดีตศิลปินหญิงกับประวัติศาสตร์ศิลปะจีน

นับจากอดีตที่ผ่านมาอย่างยาวนานกว่า 5,000 ปี โลกศิลปะในหน้าประวัติศาสตร์ศิลปะจีน ไม่มีการบันทึกหรือการกล่าวถึงผลงานศิลปะที่มาจากสตรี รวมทั้งไม่มีบทจารึกหรือคำยกย่องสรรเสริญใด ๆ ที่เขียนถึงผลงานศิลปะของสตรีเช่นกัน รวบรวมว่าเรื่องราวของศิลปะไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเพศหญิง ทั้ง ๆ ที่ไม่มีใครสามารถปฏิเสธได้ว่า การดำรงอยู่ของมนุษยชาติ รวมไปถึงสังคมประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมจีน ล้วนมีส่วนเกี่ยวข้องกับสตรีอย่างแยกไม่ออก แต่เนื่องด้วยสภาพของเพศหญิงในสังคมจีนที่ผ่านมาับร้อยนับพันปี ไม่ว่าจะยุคใดสมัยไหน แทบไม่มีพื้นที่สำหรับการบันทึกเรื่องราวและคุณค่าของสตรี นับเป็นสิ่งที่น่าเศร้าใจสำหรับการละเลยหรือหลงลืมไปว่า วงล้อแห่งประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติที่ขับเคลื่อนไปข้างหน้าได้ล้วนมาจากแรงผลักดันจากสองมือของเพศหญิงเช่นกัน เรื่องราวของศิลปะจีนที่กล่าวถึงผลงานของสตรีกลายเป็นสิ่งที่ถูกลืมเลือนและหลงลืมไปจากหน้าประวัติศาสตร์อย่างน่าเสียดาย

ศิลปินหญิงในสมัยโบราณซึ่งเป็นสังคมศักดินาที่ไม่ได้ให้ความสำคัญหรือยกย่องเพศหญิงเสมอเหมือนชาย สตรีจีนในสังคมศักดินาจึงไม่มีเสรีภาพ ไม่มีอิสรภาพ และไม่มีโอกาสในการแสดงออกในทุกด้าน เรื่องราวเกี่ยวกับศิลปะในประวัติศาสตร์ศิลปะของจีนยุคศักดินากับสภาพของสตรีแล้วเปรียบดั่งเส้นขนานที่ไม่มีวันบรรจบ แต่ในท่ามกลางเศษเสี้ยวเล็ก ๆ ในประวัติศาสตร์ศิลปะจีนนั้นก็ยังมีบันทึกบางส่วนที่มีการกล่าวถึงความสามารถเชิงศิลปะของสตรี ดังเช่นการกล่าวถึง “นาม” ของศิลปินหญิงคนแรกในโลกประวัติศาสตร์ศิลปะจีนที่มีการบันทึกไว้เก่าแก่ที่สุดคือ “เจ้าฮูหยิน” แห่งง่อก๊ก ในช่วงประวัติศาสตร์จีนสมัยสามก๊ก (ค.ศ. 220-280)

ศิลปินหญิงในสมัยสามก๊ก (三国时代女画家)

จากการรวบรวมหลักฐานที่มีการกล่าวถึงนามของศิลปินหญิงในประวัติศาสตร์ศิลปะจีน พบว่าหลักฐานจากบันทึกโบราณเท่าที่มีปรากฏเขียนไว้เป็นหลักฐานเก่าแก่ที่สุดนั้นมาจากหนังสือในสมัยราชวงศ์ถัง คือ “บันทึกทรายชื่อจิตรกรลือนามในประวัติศาสตร์ (历代名画记)” เล่มที่ 3 ของ จางเอี้ยนหย่วน (张彦远) มีกล่าวถึงจิตรกรสตรีแห่งรัฐอู๋ หรือ ง่อก๊ก ในสมัยสามก๊ก คือ **เจ้าฮูหยิน (赵夫人)** ของอู๋หวาง หรือ **อู๋หวางเจ้าฟูเหริน (吴王赵夫人)** ในบันทึกได้เขียนไว้ว่า “เจ้าฮูหยินแห่งอู๋หวางนางผู้เป็นน้องสาวของเสนาบดีเจ้าตำ มีความเชี่ยวชาญทั้งเชิงอักษรและศิลปะ เลอเลิศไร้ที่เปรียบ”¹ เรื่องราวที่กล่าวถึงเจ้าฮูหยินแห่งง่อก๊กมีเพียงข้อความสั้น ๆ ดังกล่าว แต่ไม่มีหลักฐานภาพวาดหลงเหลืออยู่ให้เห็นในปัจจุบัน

“บันทึกทรายชื่อจิตรกรลือนามในประวัติศาสตร์”
ของจางเอี้ยนหย่วน ฉบับคัดลอกพิมพ์ใหม่สมัยราชวงศ์ชิง

¹ 俞剑华. 中国古代画论类编. (北京: 人民美术出版社). 2004, p. 54.

ศิลปินหญิงในสมัยอู่ใต้-ราชวงศ์ซ่ง (五代 - 宋代女画家)

ต่อมาได้มีการศึกษาเพิ่มเติมพบว่า ในหนังสือโบราณฉบับราชวงศ์ซ่งที่ชื่อว่า “บันทึกเซวียนเหอ” หรือ เซวียนเหอฮั่วผู้ (宣和画谱) รวบรวมเขียนขึ้นในปีที่ 2 รัชศกเซวียนเหอ² สมัยจักรพรรดิซ่งฮุยจง (宋徽宗) แห่งราชวงศ์ซ่ง ในบันทึกดังกล่าวได้เขียนถึงรายชื่อของศิลปินจำนวน 231 คน ในจำนวนนี้ได้มีการกล่าวถึงชื่อของศิลปินที่เป็นสตรีไว้จำนวน 3 นาง ได้แก่ นามของศิลปินหญิงคนแรกที่บ้านทีกไวคือ **ถงชื่อ** (童氏/Tong Shi) ในสมัยอู่ใต้ หรือสมัยห้าราชวงศ์ ส่วนอีกสองนางนั้นเป็นบุคคลที่มีชีวิตอยู่ในสมัยราชวงศ์ซ่ง ได้แก่ **เฉาชื่อ** (曹氏/Cao Shi) และ **หวางชื่อ** (王氏/Wang Shi)³

สมัยอู่ใต้ หรือ “**สมัยห้าราชวงศ์ (5 Dynasties)**” เป็นช่วงระยะเวลาตั้งแต่ ค.ศ. 907-960 เป็นช่วงประวัติศาสตร์ยุคหลังสิ้นสุดราชวงศ์ถัง นับเป็นสมัยที่เต็มไปด้วยความขัดแย้งของแว่นแคว้นต่าง ๆ ที่แตกแยกเป็นก๊กเป็นเหล่า เกิดกบฏครบพุ่งกันตลอดยุคสมัย แบ่งเป็นทางเหนือ 5 ราชวงศ์ และทางใต้ 10 อาณาจักร ทำให้บางที่เรียกสมัยนี้ว่า อู่ใต้สิบกว้อ (ห้าราชวงศ์สิบอาณาจักร) บันทึกเซวียนเหอได้กล่าวถึงชื่อของนาง “**ถงชื่อ (童氏)**” ไว้เพียงสั้น ๆ เท่านั้น โดยไม่ได้กล่าวถึงผลงานภาพจิตรกรรมแต่อย่างใด

สมัยราชวงศ์ซ่ง (Song Dynasty) เป็นช่วงระยะเวลาตั้งแต่ ค.ศ. 960-1279 ช่วงแรกสมัยราชวงศ์ซ่ง แผ่นดินสันติมีแต่ความสงบสุข เกิดความเจริญรุ่งเรืองทั้งในด้านการค้า ศาสนา ศิลปะ วรรณกรรม ฯลฯ แต่ต่อมาเมื่อเกิดสงครามการรุกรานจากชนเผ่าจินทางภาคเหนือ ประกอบกับความอ่อนแอทางทหารและความเสื่อมโทรมภายในราชสำนัก จนทำให้เกิดการอพยพย้ายเมืองหลวงลงสู่ภาคใต้ ในทางประวัติศาสตร์จีนแล้ว จึงได้แบ่งช่วงต้นของราชวงศ์ซ่งตั้งแต่ ค.ศ. 960-1127 ว่า “ราชวงศ์เป่ย์ซ่ง (ซ่งเหนือ)” และเรียกช่วงปลายราชวงศ์ซ่งตั้งแต่ ค.ศ. 1127-1279 ว่า “ราชวงศ์หนานซ่ง (ซ่งใต้)”

บันทึกเซวียนเหอได้เขียนเกี่ยวกับศิลปินหญิงอีกสองนางในสมัยราชวงศ์เป่ย์ซ่ง (ซ่งเหนือ) ระบุนามว่า “**เฉาชื่อ**” และ “**หวางชื่อ**” ชื่อของศิลปินหญิง “**เฉาชื่อ (曹氏)**” มีเขียนไว้สั้น ๆ เพียงสองบรรทัดว่า “*ภาพวาดอันที่งดงามตระการตา ด้วยขุนเขาและทะเลสาบที่พานพบ ราวสายลมพัดผ่านหู แท้จริงแล้วมาจากฝีมือวาดของสตรี*” กล่าวกันว่า ในพระคลังจิตรกรรมประจำราชสำนักซ่งมีเก็บรักษาภาพจิตรกรรมของเฉาชื่อไว้จำนวน 5 ภาพ (แต่ปัจจุบันนี้ได้สูญหายไปหมดแล้ว)

² **ปรัชศกเซวียนเหอ (宣和)** ในสมัยจักรพรรดิซ่งฮุยจง ตรงกับช่วง ค.ศ. 1119-1125 ดังนั้น ปีที่ 2 ในรัชศกเซวียนเหอตรงกับ ค.ศ. 1120

³ ในวัฒนธรรมของจีนโบราณ สตรีจะไม่เปิดเผยชื่อจริงของตนเองต่อภายนอก คำว่า ชื่อ (氏) จึงเป็นการใช้เรียกชื่อของสตรีที่แต่งงานแล้ว โดยใช้คำนำหน้าจากแซ่เดิมของฝ่ายหญิง เช่น “**เฉาชื่อ**” หมายถึง นางผู้แซ่เฉา หรือนางผู้มาจากตระกูลเฉา

ต่อมาเมื่อได้มีการศึกษาเพิ่มเติมจึงทราบว่านามของศิลปินหญิงในสมัยราชวงศ์ซ่งที่มีชื่อว่า “เฉาซือ” นั้น เป็นหญิงชาวเมืองจินต้ง (ปัจจุบันคืออำเภอเจิ้งต้ง มณฑลเหอเป่ย์) ภายหลังจาก หลิวไท่โหว่ พระมเหสีองค์แรกของจักรพรรดิซ่งเหรินจง (宋仁宗) สวรรคตลง นางเฉาซือได้รับเลือก เข้าวังเมื่ออายุ 18 ปี ต่อมาได้เลื่อนฐานะขึ้นเป็นพระมเหสี (ตรงกับ ค.ศ. 1048) มีพระนามว่า “พระมเหสีฉือเลิ่งกวงเซี่ยน (慈圣光献皇后/Queen Cishengguangxian, ค.ศ. 1016-1079) ซึ่งเป็นพระมเหสีองค์ที่ 2 ของจักรพรรดิซ่งเหรินจง นิยมเรียกกันว่า “เฉาหวงโหว่ (เฉาองเฮา)”

บริเวณสุสานของพระมเหสีฉือเลิ่งกวงเซี่ยน
หรือ “เฉาซือ” ราชวงศ์เป่ย์ซ่ง (ซ่งเหนือ)

นอกจากนี้ บันทึกเซวียนเหอยังได้เขียนถึงศิลปินหญิงอีกคนหนึ่งคือนาง “หวางซือ (王氏)” สืบเชื้อสายของแม่ทัพหวางเลิ่นฉี นางเป็นสตรีผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติอันดีงามและเชี่ยวชาญทั้งโคลงกลอนกวีนิพนธ์ รู้แจ้งปรั้งโปรงในการวาดภาพด้วยหมึกและสี ในหอจิตรกรรมราชสำนักซ่งจึงเก็บรักษาภาพวาดของหวางซือไว้จำนวน 2 ภาพ (แต่ปัจจุบันนี้ได้สูญหายไปหมดแล้วเช่นกัน)

“บันทึกเซวียนเหอ ฉบับคัดลอก”

โดย อุ๋เหวินกั๋ว แห่งเมืองหางโจว ค.ศ. 1302 สมัยราชวงศ์หยวน

นอกเหนือจากบันทึกเซวียนเหอดังกล่าวข้างต้น ยังมีบันทึกอื่น ๆ ที่กล่าวถึงนามของศิลปินหญิง จากซูโจวในสมัยราชวงศ์หนานซ่ง (ซ่งใต้) อีก 2 คน ได้แก่ “หูวี่เซ่อ (胡与可)” และ “หยางวา (杨娃)”

หูวี่เซ่อ (胡与可/Hu Yuke, ค.ศ. 1190-?) ฉายา “ฮู่โจจวีเซ่อ” เป็นชาวเมืองผิงเจียง ไม่อาจรู้รายละเอียดในช่วงที่มีชีวิตอยู่อย่างแน่ชัด สันนิษฐานว่ามีชีวิตอยู่ในช่วงรัชกาลจักรพรรดิซ่งกวางจง เชี่ยวชาญการตีตลับ โคลงกลอน และจิตรกรรม

หยางวา (杨娃/Yang Wa) หญิงงามแห่งอุ๋เจียง ไม่ทราบปีเกิดที่แน่นอน แต่มีข้อมูลหลักฐานว่าเป็นบุตรสาวของหนิงจงกิง นางเป็นน้องสาวของพระมเหสีหยาง หรือ “กิงเซ็งฮองเฮา” (ค.ศ. 1162-1232) ของจักรพรรดิซ่งหนิงจง ราชวงศ์หนานซ่ง (ซ่งใต้)

จากข้อมูลข้างต้นนี้ทำให้ทราบได้ว่า มีการบันทึกถึงนามของศิลปินหญิงสองนางในสมัยราชวงศ์เป่ย์ซ่ง (ซ่งเหนือ) และอีกสองนางในสมัยหนานซ่ง (ซ่งใต้) และแม้ว่าในปัจจุบันจะไม่หลงเหลือภาพจิตรกรรมใด ๆ ของทั้งหมดให้เห็นเป็นหลักฐาน แต่อย่างน้อยบนหน้าหนึ่งของประวัติศาสตร์ศิลปะจีนก็ได้มีการเขียนบันทึกกล่าวถึงไว้แล้ว และท้ายสุดนั้น ผลงานภาพจิตรกรรมจากฝีมือศิลปินหญิงสมัยราชวงศ์ซ่งที่มีเหลือสืบทอดให้เห็นในปัจจุบันนั้น มีอยู่เพียงภาพเดียวมาจากฝีมือของศิลปินหญิงสมัยราชวงศ์ซ่งที่มีชื่อว่า “กิงซู่หราน”

กงซูหฺราน (宮素然/Gong Suran, ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 12-?)

กงซูหฺรานเป็นศิลปินหญิงในสมัยราชวงศ์หนานซ่ง (ซ่งใต้) บ้างว่าเป็นราชวงศ์จิน ภายหลังได้ตัดขาดจากทางโลกโดยออกบวชเป็นนักพรตหญิง และใช้ชีวิตอยู่อย่างสมถะในป่าเขาลำเนาไพร มีหลักฐานบ่งชี้ว่า นางมีชีวิตอยู่ในช่วงรัชกาลจักรพรรดิซ่งเกาจง (ค.ศ. 1127-1162) เป็นชาวเมืองเจิ้นหยวน มณฑลกุ้ยโจว บ้างว่าเป็นชาวเมืองเจิ้นหยาง (ปัจจุบันนี้คืออำเภอเจิ้งตั้ง มณฑลเหอเป่ย์) แต่ไม่มีข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับกงซูหฺรานอย่างชัดเจน คงมีเพียงคำรำลือที่กล่าวถึงว่า นางเป็นอัจฉริยะจิตรกรหญิงที่สันทัดเชี่ยวชาญในการวาดภาพเหมือนบุคคล มีความชำนาญการวาดภาพด้วยหมึกดำเพียงสีเดียว แต่มีความเหมือนจริงอย่างน่าอัศจรรย์ใจ

ภาพผลงานชิ้นสำคัญที่นับได้ว่าเป็นภาพจิตรกรรมจีนประเพณีจากฝีมือของศิลปินหญิง กงซูหฺราน นั่นก็คือภาพจิตรกรรมแบบคลี่ดูชื่อว่า “สนมหมิงจื่อออกนอกด่าน” หรือ “หมิงเพยซูไช่ถู่ (明妃出塞图)” ภาพดังกล่าววาดขึ้นด้วยหมึกดำเพียงสีเดียว แต่สะท้อนให้เห็นถึงรอยพู่กันที่แม่นยำและสมจริงทั้งสีหน้า แววตา และท่าทาง ปัจจุบันภาพดังกล่าวนี้ยังอยู่ในสภาพดีเยี่ยมและเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานศิลปะนครโอซากา ประเทศญี่ปุ่น

กงซูหฺราน “สนมหมิงจื่อออกนอกด่าน” (ภาพเต็ม) ภาพม้วนแบบคลี่ดู สีหมึกบนผ้าไหม
30.2 x 160.2 ซม. สมบัติของพิพิธภัณฑสถานศิลปะนครโอซากา ประเทศญี่ปุ่น

เรื่องราวของภาพ “สนมหมิงจื่อออกนอกด่าน” มาจากตำนานอิงประวัติศาสตร์จีนสมัยราชวงศ์ซีฮั่น (ฮั่นตะวันตก) ในรัชกาลจักรพรรดิอันหยวนตี้ และเป็นเรื่องเล่าขานกันมาช้านานจนเป็นที่รู้จักกันทั่วไปตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน เพราะนางสนมหมิงจื่อ (明妃) ผู้นี้ก็ชื่อของหญิงงามในประวัติศาสตร์จีนนาม “หวางเจาจวิน (王昭君)” หรือที่นิยมเขียนว่า “หวังเจาจิน” หญิงงามแห่งแผ่นดินจีนที่ได้รับการเล่าขานถึงชะตาชีวิตอันอาภัพ เพราะเพื่อความสงบสุขของบ้านเมือง จึงยินยอมเสียสละความสุขส่วนตัวด้วยการเป็นตัวแทนของชาวฮั่น เดินทางไปแต่งงานกับข่านแห่งชนเผ่าซงหนู ทำให้สองแผ่นดินไม่เกิดศึกสงคราม โดยในภาพดังกล่าววาดบรรยายด้วยลักษณะของภาพเหมือนบุคคลจำนวน 12 คน มีม้าและสุนัขล่าเนื้อเป็นส่วนประกอบ แต่ละคนในภาพมีท่าทางที่ไม่ซ้ำกัน มีอากัปกิริยาราวเคลื่อนไหวย่างมีชีวิตชีวา เค้าโครงสีหน้าสมจริง ในขณะที่หวางเจาจวินสองมือโอบเครื่องดนตรีฝีผา สายตาเหลือยมองกลับไปยังมาตุภูมิอย่างอาวรณ

กงซู่หฺราน “สนมหมิงจื่อออกนอกด่าน” (รายละเอียดบางส่วน)

อนึ่ง นักประวัติศาสตร์ศิลปะจีนสันนิษฐานว่า ภาพดังกล่าวอาจได้รับอิทธิพลมาจากภาพจิตรกรรมชื่อ “เหวินจี้หวนกลับฮั่น (文姬归汉图)” ของจางจวี (张翥) ซึ่งปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์มณฑลจี๋หลิน เพราะภาพจิตรกรรมทั้งสองภาพต่างล้วนวาดขึ้นในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกัน คือปลายราชวงศ์ซ่ง และยังมีองค์ประกอบภาพที่คล้ายคลึงกันอีกด้วย⁴

ศิลปินหญิงในสมัยราชวงศ์หยวน (元代女画家)

ราชวงศ์หยวน (Yuan Dynasty) เป็นช่วงระยะเวลาตั้งแต่ ค.ศ. 1271-1368 เป็นราชวงศ์ที่ชาวมองโกลเข้ายึดปกครองจีนโดยกุบไลข่าน แม้ว่าจะเป็นสมัยที่มีพื้นที่อาณาเขตขยายกว้างไกล แต่สภาพภายในอาณาจักรเต็มไปด้วยความขัดแย้งทางสังคมและเผ่าพันธุ์ระหว่างชาวจีนฮั่นกับมองโกล ส่วนในทางศิลปกรรมนั้น เป็นสมัยที่มีความรุ่งเรืองทางทัศนกรรมเครื่องถ้วยและการค้าระหว่างอาณาจักรต่าง ๆ ในขณะที่งานด้านจิตรกรรมมีการแบ่งแยกเป็นฝ่ายราชสำนักภายใต้ความอุปถัมภ์ของราชวงศ์หยวน กับบัณฑิตจิตรกรที่มีลักษณะเป็นปัจเจกศิลปิน โดยทำงานวาดภาพจิตรกรรมโดยอิสระและไม่ก้มหัวให้กับราชสำนัก เกิดความหลากหลายของสำนักจิตรกรรมขึ้นมากมายในท้องถิ่น และทำให้เกิดจิตรกรรมที่แตกแขนงออกเป็นแนวทางต่าง ๆ มากมายสมัยหนึ่ง

ในสมัยราชวงศ์หยวน มีหลักฐานบันทึกที่กล่าวถึงศิลปินหญิงในสมัยนี้ไว้เพียงหนึ่งเดียว นั่นคือ ก่วนเต้าเซิง (管道升)

ก่วนเต้าเซิง (管道升/Guan Daosheng, ค.ศ. 1262-1319)

ก่วนเต้าเซิง เป็นศิลปินหญิงในสมัยราชวงศ์หยวน มีชื่อรองว่า “ก่วนจิ่งจี้ (管仲姬)” เป็นชาวเมืองหัวถิง (ปัจจุบันนี้คือชิงฝู นครเซี่ยงไฮ้) ได้รับสมญานามในสมัยนั้นว่า ยอดอัจฉริยะหญิงแห่งหัวถิง เชี่ยวชาญทั้งโคลงกลอน บทกวี งานทัศนศิลป์ อักษรวิจิตร และจิตรกรรม เป็นภรรยาของจิตรกรเอกสมัยราชวงศ์หยวนคือ “เจ้าเมิ่งฝู (赵孟頫)” ในสมัยนั้น กุบไลข่านทรงโปรดปรานในฝีมือของเจ้าเมิ่งฝู เป็นอันมาก เพราะเป็นที่กล่าวขานกันว่า จิตรกรรมภาพทิวทัศน์ และภาพม้าของเจ้าเมิ่งฝูนั้นมีความงดงามเป็นอย่างยิ่ง แต่ทว่า เนื่องจากมองโกลเป็นผู้ลี้ภัยราชวงศ์ซ่ง ทำให้จิตรกรเอกเจ้าเมิ่งฝูและภรรยาคือก่วนเต้าเซิงหลบหนีหนีไปอาศัยอย่างสมถะ และไม่ยอมทำงานรับใช้ให้กับราชสำนักหยวน

⁴ 陶咏白/李湜. 失落的历史——中国女性绘画史. (长沙: 湖南美术出版社). 1999, p. 88.

เมื่อกวนเต๋าเซิงถึงแก่กรรมเมื่ออายุ 57 ปี ตรงกับปีที่ 6 รัชศกเอี้ยนอู๋แห่งราชวงศ์หยวน ในรัชกาลจักรพรรดิหยวนเหรินจง (ตรงกับ ค.ศ. 1317) ทางราชสำนักได้อวยยศกวนเต๋าเซิงขึ้นเป็น “เว่ยกว้อฮูหยิน” หรือ เว่ยกว้อฟูเหริน (魏国夫人) ทุกวันนี้ หลุมฝังศพของนางตั้งอยู่ที่บริเวณเซิงเขาซีไถซาน (ปัจจุบันอยู่ที่อำเภอหลว้อเซียง ทางตะวันออกของหมู่บ้านเหิงซุน)

กวนเต๋าเซิง “เมฆฝนกลางดงไผ่” ภาพม้วนแบบคลี่ดู สีหมึกบนกระดาษ

ภาพจิตรกรรมของกวนเต๋าเซิงได้รับความนิยมจากผู้ชื่นชมงานศิลปะ เป็นที่รำลือถึงฝีมือที่ทัดเทียมเทียบกับสามีคือเจ้าเหมิงฝู ซึ่งแม้แต่ราชสำนักหยวนยังต้องยกย่องเอาใจ รอยพู่กันในภาพทิวทัศน์และต้นไผ่ของนางกล่าวกันว่ามีความงดงามด้วยการถ่ายทอดบรรยากาศที่อบอวลด้วยเมฆฝนแผ่กว้างด้วยสายลม ลายเส้นของดงต้นไผ่ที่เอนไหวกลางพายุฝนกลายมาเป็นที่ชื่นชมนักวิจารณ์งานศิลปะมาตราប់ถึงทุกวันนี้ ในจำนวนภาพจิตรกรรมชิ้นเยี่ยมของกวนเต๋าเซิงที่สำคัญ อาทิ ภาพ “เมฆฝนกลางดงไผ่” “ต้นไผ่และสายน้ำ” และ “ป่าไผ่”⁵

⁵ Ibid., pp. 125-133.

ก่วนเต้าเซิง “หินป่าไผ่” ค.ศ. 1313 ภาพม้วนแบบแขวน สีหมึกบนกระดาษ 84 x 41 ซม. (ซ้าย)
 ก่วนเต้าเซิง “ต้นไผ่และก้อนหิน” ภาพม้วนแบบแขวน สีหมึกบนกระดาษ 87.1 x 28.7 ซม.
 สมบัติของพิพิธภัณฑ์พระราชวังหลวง (กู้กง) ไทเป ไต้หวัน (ขวา)

ศิลปินหญิงในสมัยราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิง

明清时代女画家

Chinese female artists in the Ming-Qing Dynasty

หลังสมัยราชวงศ์หยวนผ่านพ้น เรื่องราวเกี่ยวกับศิลปินหญิงได้สาบสูญไปจากหน้าประวัติศาสตร์ และแทบไม่มีการกล่าวถึงอีกยาวนาน ไม่มีบันทึกใด ๆ กล่าวถึงนามของศิลปินหญิงอีกเลยจนกระทั่งหลังสิ้นสุดระบอบกษัตริย์ในจีน นำไปสู่การสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีนเมื่อ ค.ศ. 1949 “พระราชวังหลวงกรุงปักกิ่ง” หรือพระราชวังต้องห้าม (紫禁城/Forbidden City) ได้ถูกปรับเปลี่ยนมาเป็น “พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ” หรือพิพิธภัณฑสถานกู้กง (故宫博物院/The Palace Museum) ได้มีการชำระเนื้อหาประวัติศาสตร์ศิลปะจีนในอดีตขึ้นมาใหม่อีกครั้งหนึ่ง เรื่องราวที่สูญหายไปจากบันทึกประวัติศาสตร์จึงได้รับการรื้อฟื้นกลับขึ้นมาใหม่ นามของศิลปินหญิงที่ประวัติศาสตร์หลงลืมได้เกิดขึ้นจากการศึกษาสืบค้นของนักประวัติศาสตร์ศิลปะหญิงที่มีชื่อว่า “หลี่ซือ (李滢)”⁶ ซึ่งได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าข้อมูลอย่างจริงจังและปัจจุบัน หลี่ซือได้ทำงานในตำแหน่งภัณฑารักษ์ประจำพิพิธภัณฑสถานพระราชวังหลวง (กู้กง) ที่ปักกิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จากการได้ตรวจสอบและรวบรวมผลงานศิลปกรรมทั้งหมดที่มีเก็บสะสมไว้ในพระราชวังต้องห้ามอย่างละเอียดแล้วนั้น และในจำนวนนี้เป็นที่มาของการค้นพบภาพจิตรกรรมของ “ศิลปินหญิง” ในช่วงราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิงจำนวน 250 ภาพ ซึ่งได้เก็บรักษาไว้ในห้องพระคลังสมบัติและสิ่งสะสมในพระราชวังหลวงกรุงปักกิ่ง

⁶ หลี่ซือ (李滢/Li Shi, ค.ศ. 1963-) นักวิชาการหญิง ผู้เชี่ยวชาญด้านภาพจิตรกรรมโบราณ เป็นชาวปักกิ่ง โดยกำเนิด สำเร็จการศึกษาจากคณะประวัติศาสตร์ศิลป์ สถาบันวิจัยศิลปะกลางเมื่อ ค.ศ. 1988 ปัจจุบันดำรงตำแหน่งภัณฑารักษ์ประจำพิพิธภัณฑสถานพระราชวังหลวง (กู้กง) กรุงปักกิ่ง และเป็นกรรมการสมาคมโบราณคดีแห่งประเทศไทย มีผลงานทางวิชาการที่ตีพิมพ์เผยแพร่แล้วหลายเล่ม อาทิ ผลงานศิลปะของศิลปินหญิงที่เก็บสะสมไว้ในพิพิธภัณฑสถานพระราชวังหลวง ประวัติศาสตร์ที่หลงลืม-ประวัติศาสตร์ศิลปะของจิตรกรรมในสมัยโบราณ

ภายหลัง เมื่อทางพิพิธภัณฑ์พระราชวัง (กู้กง) มีการนำผลงานภาพจิตรกรรมจีนประเพณีในสมัยราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิงจำนวน 42 ภาพจากฝีมือของศิลปินหญิงจำนวน 27 คน นำออกแสดงใน “นิทรรศการรวมภาพจิตรกรรมของศิลปินหญิงสมัยหมิง-ชิง (明清女画家精品展)”⁷ ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 2013 โดยจัดแสดงไว้ภายในพิพิธภัณฑ์พระราชวัง การเปิดเผยภาพวาดจิตรกรรมจีนประเพณีอันล้ำค่าของศิลปินหญิงต่อสาธารณชนอย่างเป็นทางการดังกล่าว นับเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญจนกระทั่งได้สร้างแรงบันดาลใจให้เกิดการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับศิลปินหญิงในโลกศิลปะจีนในเวลาต่อมา

ศิลปินหญิงในสมัยราชวงศ์หมิง (明代女画家)

ราชวงศ์หมิง (Ming Dynasty) เป็นราชวงศ์ที่ปกครองจีนในช่วงระหว่าง ค.ศ. 1368-1644 รวมระยะเวลา 276 ปี ปฐมกษัตริย์ราชวงศ์หมิงคือจักรพรรดิหมิงไท่จู (พระนามเดิม “จูหยวนจาง”) เป็นราชวงศ์ของชาวจีนอันหลังจากการโค่นล้มราชวงศ์หยวนที่มีชาวมองโกลปกครอง ในการสถาปนาราชวงศ์หมิงนั้น หลายประการเป็นการรื้อฟื้นความรุ่งเรืองตามแบบอย่างราชวงศ์ซ่ง โดยมีเมืองหลวงอยู่ที่นานกิง ต่อมาในรัชกาลจักรพรรดิเฉิงจู๋จิ้งได้ก่อสร้างนครหลวงแห่งใหม่ขึ้นที่ปักกิ่ง

ช่วงสมัยราชวงศ์หมิงมีความรุ่งเรืองทางวิทยาการความรู้หลายประการ อาทิ การก่อสร้างพระราชวังหลวง การรวบรวมจัดทำสารานุกรมหย่งเล่อ การสอบจอหงวนเพื่อรับราชการ ยุคทองของวรรณกรรมจีน การส่งเสริมพระพุทธศาสนา ศาสนาเต๋า และลัทธิขงจื้อ การสำรวจทางทะเลโดยขบวนเรือของเจิ้งเหอ ฯลฯ แต่อย่างไรก็ตาม ฐานะของสตรีในสมัยราชวงศ์หมิงก็ยังคงเป็นดั่งในอดีต การสอบเข้ารับราชการเป็นขุนนาง และการส่งเสริมให้การศึกษา ยังคงให้ความสำคัญแก่บุรุษ ค่านิยมอันคร่ำครึและกดขี่ศักดิ์ศรีของเพศหญิงยังเป็นที่ยอมรับในสังคมจีนสมัยหมิง อาทิ การแต่งงานของสตรีที่ต้องคล้อยตามคำสั่งของบิดามารดา การอติวินิบาตกรรมตามสามีได้รับการยกย่องว่าทรงคุณธรรม การครองตนเป็นม่ายตลอดชั่วชีวิตเป็นสิ่งที่ได้รับการเชิดชู โดยเฉพาะความแพรร่หลายของธรรมเนียมการรัดเท้า (缠足) หรือเท้าดอกบัว (Foot binding) เพื่อตีตราบรรทัดฐานของความงามของสตรี ทำให้คุณค่าแห่งมนุษยธรรมสูญหายไปจากค่านิยมของสังคม⁸

ในอดีตที่ผ่านมา นั้น หลักคำสอนในลัทธิขงจื้อได้กล่าวถึงหลักความสัมพันธ์ทั้งห้าของมนุษย์ในสังคม ได้แก่ ความสัมพันธ์และการปฏิบัติซึ่งกันและกันระหว่างบิดามารดาที่พึงมีต่อบุตร

⁷ 李滢. 故宫藏女性绘画. (北京: 紫禁城出版社). 2001, p. 22.

⁸ Daria Berg. (2013). *Women and the Literary World in Early Modern China, 1580-1700*. (Routledge Studies in the Early History of Asia). New York: Routledge, pp. 45-53.

สามีที่ฟังมีต่อภรรยา พี่กับน้อง มิตรสหายกับมิตรสหาย และกษัตริย์กับราษฎร ในคำสอนดังกล่าว ได้จำแนกถึงหน้าที่ของมนุษย์ที่ฟังมีต่อกันและกัน ด้วยเหตุดังกล่าวจึงเท่ากับกำหนดหน้าที่ของสตรีในสังคมจีนไว้โดยปริยาย หน้าที่ที่ภรรยาฟังมีต่อสามีและบุตรชายที่เป็นผู้สืบสกุลนั้น จึงกลายมาเป็นพันธนาการกำหนดศักดิ์ฐานะทางสังคมของสตรีให้เป็นเพียงผู้ปฏิบัติรับใช้ มิใช่ผู้นำ และยังเป็น การจำแนกฐานะความสำคัญที่แตกต่างระหว่างเพศชายและเพศหญิงในสังคมศักดินาของจีนโบราณ รวมไปถึงการยกย่องให้คุณค่าความสำคัญของบุรุษอยู่เหนือกว่าสตรี

เฉกเช่นเดียวกับที่ ปันเจา (班婕妤) นักปราชญ์หญิงในสมัยราชวงศ์ฮั่น ได้เขียนบันทึกว่าด้วยกรอบปฏิบัติตนตามแบบแผนจารีตของสตรี คือ “บทบัญญัติสตรี” หรือ หนี่เจี๋ย (女戒) อันเป็นแบบแผนของสตรีในอุดมคติตามความคิดแบบสังคมศักดินาที่ต้องท่องจำบทบัญญัติเหล่านี้ให้ขึ้นใจ เพื่อ บ่งบอกถึงความรู้และมารยาทของความเป็นกุลสตรี เนื้อหาในบทบัญญัติเน้นย้ำให้สตรีรักษาจารีต ประเพณี การครองตน กิริยา สำเนียงเสียงกล่าว รวมไปถึงภาระหน้าที่ของเพศหญิงในฐานะของ ภรรยาในการรับใช้ปรนนิบัติสามี การเชื่อฟังบิดามารดาฝ่ายสามี การดำรงตนเป็นสะใภ้ที่ควรยกย่อง และการเลี้ยงดูอบรมบุตร⁹

ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็หน้าทีหรือบทบาทใดของสตรีในสมัยราชวงศ์หมิง ต่างตกอยู่ภายใต้กรอบ ของจารีตไม่มีเปลี่ยนแปลง เช่นเดียวกับที่ศิลปกรรมจีนในช่วงสมัยราชวงศ์หมิงยังคงเป็นโลกสำหรับ บุรุษอย่างยากที่จะปฏิเสธ รูปแบบศิลปกรรมล้วนสืบต่อขนบการวาดภาพจิตรกรรมจีนประเพณีตาม แบบอย่างโบราณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยรัชกาลของจักรพรรดิหมิงเซวียนเต๋อ (宣德帝) แห่ง ราชวงศ์หมิงทรงให้การอุปถัมภ์งานด้านศิลปกรรม รวมทั้งพระองค์เองก็ยังเป็นจิตรกรที่มีภาพผลงาน จิตรกรรมจีนประเพณีที่มีชื่อเสียงอีกด้วย แต่หลังจากนั้นมา ระบอบการบริหารราชการแผ่นดินไม่ได้ ให้ความสำคัญต่อการพัฒนางานด้านศิลปะ ทำให้มีบัณฑิตจิตรกรได้แยกย้ายตั้งสำนักจิตรกรรมเป็นของ ตัวเอง นักวิชาการทางประวัติศาสตร์ศิลปะจีนสมัยราชวงศ์หมิงได้จำแนกแบ่งแนวทางการจิตรกรรม สมัยหมิงออกเป็น 2 ฝ่าย คือ “จิตรกรฝ่ายใต้” เช่น เหล่าบัณฑิตจิตรกรที่นิยมในภาพวาดทิวทัศน์ และต้นไม้ มีความสนใจในแบบอย่างอันเรียบง่ายเช่นเดียวกับคตินิยมในลัทธิเต๋าและพระพุทธศาสนา นิกายเซน มีความรุ่งเรืองทางการพัฒนาลายพู่กันและความเปลี่ยนแปลงในภาพวาด ในขณะที่ “จิตรกรฝ่ายเหนือ” จะยึดมั่นในแบบแผนประเพณีนิยม อิงคตินิยมในแบบอย่างดั้งเดิมของจิตรกรรม ราชสำนักและการวาดภาพเพื่อการตกแต่ง¹⁰

⁹ Ibid., p. 76.

¹⁰ กำจร สุนพงษ์ศรี. ประวัติศาสตร์ศิลปะจีน. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย). 2551, หน้า 291-293.

แต่ทว่าการเคลื่อนไหวของวงการศิลปกรรมสำหรับกับสตรีแล้ว เรื่องราวเกี่ยวกับงานจิตรกรรมของสตรีถูกกลืนเลือนไปจากหน้าประวัติศาสตร์ศิลปะอย่างสิ้นเชิง เมื่อมีการรื้อฟื้นศึกษาและชำระประวัติศาสตร์ศิลปะสมัยราชวงศ์หมิงขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง จึงได้มีการค้นพบผลงานภาพจิตรกรรมจีนประเพณีและรายชื่อของศิลปินหญิงสมัยช่วงราชวงศ์หมิงที่ได้รับการเก็บสะสมรวบรวมไว้ในพระราชวังหลวงกรุงปักกิ่ง หลักฐานข้อมูลต่าง ๆ นั้น ส่วนใหญ่ถูกบันทึกไว้ในสมุดรายนามจิตรกรที่รวบรวมไว้เป็นบัญชีรายนามที่เขียนไว้เพียงคร่าว ๆ ว่า มีชื่อจริงและชื่อรองใด มีฉายานามและถิ่นกำเนิดจากสถานที่ใด และจากข้อมูลดังกล่าวเป็นที่น่าสังเกตว่ารายนามของศิลปินหญิงในสมัยราชวงศ์หมิงหลายคนเป็นหญิงคณิกาในสถานนางโลม ทั้งนี้เพราะการประเมินคุณค่าของคณิกาที่เป็นที่นิยมและเลื่องลือในกลุ่มบุรุษนั้น นอกเหนือไปจากความงามทั้งใบหน้าและเรือนกายแล้ว ยังต้องเปี่ยมไปด้วยความสามารถทั้งการเขียนอักษร โคลงกลอน ร้องรำและดนตรี โดยเฉพาะความสามารถด้านจิตรกรรมเป็นคุณสมบัติพิเศษที่ถูกประเมินค่าในความสามารถของสตรียิ่งกว่าสิ่งใด แม้ว่าจะมีข้อมูลเรื่องราวของศิลปินหญิงสมัยราชวงศ์หมิงที่ถูกบันทึกไว้เพียงน้อยนิดก็ตาม แต่สมควรที่จะได้รับการสืบสานต่อเพื่อเผยแพร่ให้อนุชนรุ่นหลังได้เรียนรู้และค้นคว้าต่อไป

รายนามของศิลปินหญิงสมัยราชวงศ์หมิงเท่าที่มีการบันทึกไว้และนำออกเผยแพร่ นั้น มีทั้งหมด 10 คน ได้แก่

- กู้เหมย (顾眉/Gu Mei)
- หลิวหฺรูชื่อ (柳如是/Liu Rushi)
- หลี่อิน (李因/Li Yin)
- เหวินชู่ (文俶/Wen Shu)
- เซวียซู่ซู่ (薛素素/Xue Susu)
- ฟางเหวยอี้ (方维仪/Fang Weiyi)
- หม่าโส่วเจิน (马守真/Ma Shouzhen)
- ฟู่เต้าคุ่น (傅道坤/Fu Daokun)
- หลี่ชู่ยฺหลาน (李翠兰/Li Cuilan)
- ฉิวจู (仇珠/Qiu Zhu)

กู้เหมย (顾眉/Gu Mei, ค.ศ. 1619-1664)

กู้เหมย มีชื่อรองว่า “กู้เหมยเซิง (顾眉生)” หรือ “กู้เหมยจวง (顾眉庄)” เป็นชาวเมืองช่างหยวน (ปัจจุบันคือเมืองนานกิง มณฑลเจียงซู) เดิมเป็นหญิงคณิกาที่มีชื่อเสียงของช่างหยวน จนมีคำร่ำลือถึงรูปโฉมที่งดงาม ต่อมาแต่งงานเข้าสู่สกุลของบัณฑิตกตังจื่อ จึงได้เปลี่ยนมาใช้แซ่สวี (徐) แทน เมื่อเป็นภรรยาของสกุลกตัง มีคำเรียกหาในสมัยนั้นว่า “เหิงโปฟูเหริน (横波夫人)”

แม้ว่ากู่เหมยมีพื้นเพเดิมเป็นหญิงคณิกา แต่มีความเชี่ยวชาญในนาฏศิลป์และแตกฉานในดนตรีการ รวมทั้งยังมีความสามารถทั้งการแต่งบทกวีและจิตรกรรม ในสมัยชิง บัณฑิตจางเกิงได้เขียนไว้ใน “บันทึกจิตรกรรมแห่งราชสำนัก” ได้ชมเชยไว้ว่า “หมึกและสีบนดอกกล้วยไม้ช่างงามอย่างอิสระ เส้นพู่กันไม่ยึดติดเหมือนเช่นในอดีต”¹¹

ผลงานจิตรกรรมจีนประเพณีของกู่เหมยหลงเหลืออยู่ถึงปัจจุบันจำนวนหนึ่ง โดยส่วนใหญ่แล้วเป็นภาพเกี่ยวกับดอกกล้วยไม้ ต้นไผ่ นกและดอกไม้ ผีเสื้อและโชดหิน โดยมากแล้วนั้นมีเพียงหมึกดำที่ถูกถ่ายทอดผ่านเส้นพู่กันที่เฉียบบาง มีระยะและมิติ แต่ที่เด่นชัดที่สุดนั้นคือ การปล่อยจิตใจให้ปลายพู่กันไหลลื่นไปอย่างอิสระ ไม่ควบคุมไม่บังคับ เทคนิควิธีที่สร้างสรรค์ขึ้น จึงทำให้ดูราวกับการปล่อยวางภายใต้จิตใจที่นิ่งและสงบเงียบ

กู่เหมย “ดอกกล้วยไม้และก้อนหิน” (รายละเอียดบางส่วน)
ภาพม้วนแบบคัสตี้ สีหมึกบนกระดาษ 28.5 x 1033.5 ซม.
สมบัติของ Freer Gallery สหรัฐอเมริกา

¹¹ 李湜. 故宫藏女性绘画. (北京: 紫禁城出版社). 2001, p. 36.

กู่เหมย “ผีเสื้อและดอกไม้”
ภาพม้วนแบบคลี่ดู สีหมึกบนกระดาษ 24 x 30 ซม.

หลิวหู่ซือ (柳如是/Liu Rushi, ค.ศ. 1618-1664)

หลิวหู่ซือ มีชื่อเดิมว่า หยางอ้าย (杨爱) ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อแซ่เป็น หลิวอิน (柳隱) ส่วนชื่อคำว่า “หลิวหู่ซือ” นั้นเป็นชื่อรอง บ้างว่าเดิมเป็นชาวเมืองเจียงซิง มณฑลเจ้อเจียง แต่บ้างกล่าวว่าเป็นชาวเมืองซูโจว มณฑลเจียงซู เรื่องราวของหลิวหู่ซือเป็นที่รู้จักกันดีในหน้าประวัติศาสตร์จีน ได้รับสมญานามว่า เป็นหนึ่งใน “แปดสระคราญแห่งลำน้ำฉินไทว (秦淮八艳)” แห่งราชวงศ์หมิง ซึ่งเป็นคำยกย่องและรำลึกในความงามของหญิงงามทั้งแปดนางในบริเวณแถบดินแดนเจียงหนาน (กังหนำ) ทางภาคใต้ของประเทศจีน

หลิวหู่ซือนั้นเดิมเป็นหญิงคณิกา มีชีวิตในช่วงปลายราชวงศ์หมิง ได้รับคำกล่าวขานว่าเป็นอัจฉริยะสตรีที่เชี่ยวชาญทั้งการร้องรำและเขียนบทกวี มีความเฉลียวฉลาดและสามารถแต่งกลอนวาดภาพ และเขียนอักษรวิจิตรได้อย่างงดงาม มีผู้บันทึกเรื่องราวของหลิวหู่ซือว่า ในวัยเยาว์เกิดมามีฐานะที่ยากจน ได้ถูกขายตัวให้เป็นทาส ต่อมาเมื่อเติบโตใหญ่จึงหมั้นศึกษาเล่าเรียนและฝึกฝนศิลปวิทยาการต่าง ๆ จนกระทั่งกลายมาเป็นหญิงงามเมืองที่มีชื่อเสียงแห่งเจียงหนาน¹²

¹² Ibid., p. 38.

ฝีมือภาพจิตรกรรมของหลิวหู่ชื่อที่เหลืออยู่ในปัจจุบันมีไม่มากนัก ภาพที่มีชื่อเสียงที่สุดนั้นคือ ภาพม้วนแบบคิ้วคู่ที่มีขนาดยาวชื่อ “เงาต้นหลิวริมขอบจันทร์” เป็นภาพสะท้อนถึงบรรยากาศ ริมทะเลสาบซีหู แสงจันทร์สลัวหลบเร้นหลังเมฆบนท้องฟ้า แสงจันทร์ทาบทอเงากิ่งหลิวให้บรรยากาศ ดูเจียบเหงา อ่างว้าง และเปล่าเปลี่ยว กระบวนการวิธีการวาดใช้เทคนิคที่แปลกตา คือการใช้หมึกดำวาด เส้นเล็ก ๆ ของใบหลิว ในขณะที่บรรยากาศของหมึกดูหมองเศร้าด้วยลายเส้นบาง ๆ จากปลายพู่กัน

หลิวหู่ชื่อ “เงาต้นหลิวริมขอบจันทร์” (รายละเอียดบางส่วน) ค.ศ. 1643
ภาพม้วนแบบคิ้วคู่ สีหมึกบนกระดาษ 25.1 x 125 ซม. สมบัติของพิพิธภัณฑ์พระราชวัง กรุงปักกิ่ง

หลิวหู่ชื่อ “เงาต้นหลิวริมขอบจันทร์” (รายละเอียดบางส่วน)

หลี่อิน (李因/Li Yin, ค.ศ. 1610-1685)

หลี่อินมีชื่อรองว่า “หลี่จินเซิง (李今生)” ฉายาชื่ออัน (是庵) เป็นชาวเมืองเฉียนถิง (ปัจจุบันคือเมืองหางโจว มณฑลเจ้อเจียง) ชีวิตของหลี่อินเป็นหญิงคณิกาที่มีชื่อเสียงของแดนใต้แถบเจียงซู และเจ้อเจียง ต่อมาได้แต่งงานเป็นอนุภรรยาของบัณฑิตจิตรกร เก้อเจิงฉี¹³

ด้วยความมุ่งมั่นในการเรียนรู้ศิลปะ หลี่อินจึงฝึกฝนการวาดภาพเป็นพิเศษ โดยเลียนแบบอย่างจากจิตรกรสมัยราชวงศ์ซ่ง โดยเฉพาะแบบอย่างการวาดภาพทิวทัศน์ นกและดอกไม้ของจิตรกรสมัยซ่งสองพ่อลูกคือ หมี่ฝู (米芾) และหมี่โหย่ว (米友) โดยเฉพาะ

หลี่อิน “นกและดอกไม้”

ภาพม้วนแบบคัลดู สีหมึกบนกระดาษ 47 x 142 ซม.

สมบัติของพิพิธภัณฑ์มณฑลจีหลิน

หลี่อิน “นกและดอกไม้” ภาพม้วนแบบแขวน

สีหมึกบนกระดาษ 639.8 x 24.6 ซม.

สมบัติของพิพิธภัณฑ์พระราชวัง กรุงปักกิ่ง

¹³ Ibid., p. 40.

การใช้วาดระบายแบบสลับหมึกเป็นต่างดวง บรรยากาศอ่อนแก่ตามน้ำหนักหมึกและสีชุ่ม ก่อเกิดเป็นทิวทัศน์เลื่อนราว การถ่ายทอดภาพวาดของผู้อื่นจึงมักมีหมึกที่เข้มข้น และนิยมใช้เพียงหมึกดำเพียงสีเดียว เพื่อให้เกิดเป็นมิติที่ใกล้ไกล ในขณะที่ลายเส้นพู่กันจะเว้นจังหวะช่องว่างนำสายตา อันเป็นแบบฉบับที่นิยมใช้กันมากในสกุลจิตรกรรมภาคใต้สมัยราชวงศ์ซ่งและหมิง

เหวินชู่ (文倅/Wen Shu, ค.ศ. 1569-1634)

เหวินชู่มีชื่อรองว่า “เหวินตวนหรง (文端容)” เป็นชาวเมืองซูโจว มณฑลเจียงซู เป็นหลานสาวของจิตรกรเอกสมัยราชวงศ์หมิงคือ “เหวินเจิงหมิง (文徵明)” ทำให้เหวินชู่มีความใกล้ชิดกับงานศิลปะการวาดภาพ และการเขียนอักษรวิจิตรมาตั้งแต่เยาว์วัย แต่เนื่องจากเป็นสตรี ทำให้ไม่ได้รับการโอกาสในการแสดงออกในความสามารถของตนเอง คงมีเพียงแต่ปู่คือ “เหวินเจิงหมิง” ซึ่งเป็นจิตรกรคนสำคัญในสมัยนั้นเป็นผู้ชี้แนะ และถ่ายทอดเทคนิคการวาดภาพระบายสี เมื่อถึงวัยออกเรือน แต่งงานกับบัณฑิตเจ้าจวิน และใช้ช่วงเวลาที่อยู่ในเคหสถาน ฝึกฝนการวาดภาพระบายสีด้วยตนเอง จนกระทั่งภาพวาดเป็นที่รู้จักในแวดวงบัณฑิตและราชสำนัก

รูปแบบและเอกลักษณ์ในผลงานของเหวินชู่ เชี่ยวชาญในภาพนกและดอกไม้เป็นพิเศษ เพียงแต่ภาพวาดต่าง ๆ นั้นถูกถ่ายทอดจิตวิญญาณของธรรมชาติลงไป ทำให้นักวิจารณ์งานศิลปะกล่าววกันว่า “กิ่งใบและดอกไม้เบ่งบานราวกับส่งกลิ่นหอมจรจาย นกบนยอดไม้ราวจะโผล่บินสู่ฟ้า” ภาพจิตรกรรมจีนประเพณีของเหวินชู่ยังมีจุดเด่นที่บรรยากาศ ด้วยการไล่น้ำหนักของสีลงบนฉากหลัง รวมทั้ง

เหวินชู่ “นกและดอกไม้”
ภาพม้วนแบบแขวน สีหมึกบนกระดาษ 78.5 x 49.5 ซม.
สมบัติของพิพิธภัณฑ์เชียงใหม่

เจือแฝงไว้บนตัวนกและกิ่งใบ ถ่ายทอดอารมณ์อันละเอียดละไมได้อย่างลุ่มลึกและอ่อนหวาน จรรยา
มีชีวิตจับต้องได้

เทวินซู “นกระเรียน อายุวัฒนะ” ค.ศ. 1631
ภาพม้วนแบบแขวน สีหมึกบนกระดาษ 186 x 114.5 ซม.

เซวียซู่ซู่ (薛素素/Xue Susu, คริสต์ศตวรรษที่ 15-16)

ข้อมูลเกี่ยวกับศิลปินหญิงเซวียซู่ซู่มีค่อนข้างน้อย และไม่สามารถระบุปีเกิดได้ ทราบแต่เพียงว่ามีชีวิตอยู่ในช่วงปลายราชวงศ์หมิง เซวียซู่ซู่มีชื่อรองว่า “เซวียซู่ชิง (薛素卿)” หรืออีกชื่อหนึ่งคือ “เซวียอวี่นชิง (薛润卿)” บ้างว่าชื่อ “เซวียอู่ (薛五)” หรือ “เซวียอวี่นเหนียง (薛润娘)” ฉายานามคือ “เสวียซู่” เป็นชาวเมืองอู่ (ซูโจวในปัจจุบัน) มณฑลเจียงซู¹⁴

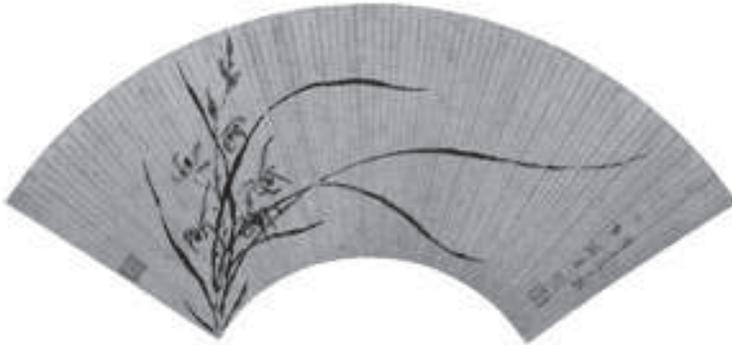

เซวียซู่ซู่ “หญิงงามเป่าขลุ่ย” (รายละเอียดบางส่วน)
ภาพม้วนแบบแขวน สีหมึกบนกระดาษ 63.3 x 24.4 ซม. สมบัติของพิพิธภัณฑ์หนานจิง (นานกิง)

¹⁴ Ibid., p. 53.

เซวียชูชู “ไผ่และกล้วยไม้” ค.ศ. 1614 สีหมึกบนพัด

เซวียชูชู “ดอกกล้วยไม้ดำ” สีหมึกบนพัด 15.8 x 45.3 ซม.

เรื่องราวชีวิตของเซวียชูชูดูลึกกลับ และบางส่วนยังคงกลายเป็นตำนานของหญิงงามอัจฉริยะในสมัยราชวงศ์หมิง ได้รับการยกย่องขนานนามให้เป็นหนึ่งในสิบยอดหญิงแห่งราชวงศ์หมิง อีกทั้งยังได้รับการบันทึกว่าเป็นหญิงคนิกที่เปี่ยมไปด้วยความสามารถมากมาย มีความเชี่ยวชาญและแตกฉานสรรพศาสตร์ทั้งดนตรี หมากruk บทกลอน นาฏศิลป์ และจิตรกรรม รวมไปถึงการขี่ม้าและศิลปะการต่อสู้ ภาพจิตรกรรมของเซวียชูชูที่ตกทอดถึงปัจจุบันมีอยู่ไม่มากนัก แต่อย่างไรก็ตาม ล้วนแสดงให้เห็นถึงฝีมือการวาดภาพที่เด่นชัดในทักษะฝีมือและลายพู่กันอันงดงาม อาทิ ภาพวาดจิตรกรรมบนพัดรูป “หลานฮั่ว (กล้วยไม้)” ภาพจิตรกรรมแบบคลี่ดูรูป “ดอกเหมย” และ “ดอกกล้วยไม้” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภาพ “หญิงงามเป่าขลุ่ย” เป็นภาพวาดที่มีชื่อเสียงมากที่สุด และยังสันนิษฐานว่าอาจเป็นภาพเหมือนตัวเองของเซวียชูชูก็เป็นได้

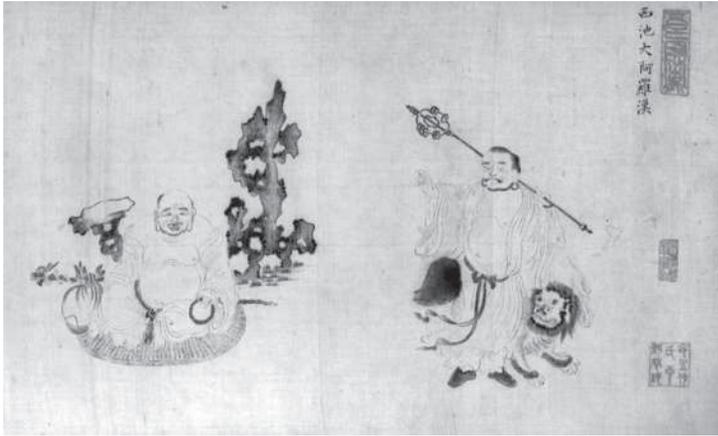
ฟางเหวยอี้ (方维仪/Fang Weiyi, ค.ศ. 1585-1668)

ฟางเหวยอี้เป็นชื่อรอง ส่วนชื่อแท้จริงคือ “ฟางจิ่งเสียน (方仲贤)” เกิดที่เมืองฉงเฉิง (ปัจจุบันอยู่ในมณฑลอานฮุย) เป็นบุตรสาวของขุนนางฟางต้าเจิ้น ซึ่งรับราชการในสมัยรัชกาลจักรพรรดิว่านลี่แห่งราชวงศ์หมิง ดังนั้น ตั้งแต่เยาว์จึงทำให้ฟางเหวยอี้มีความเชี่ยวชาญทั้งบทกวี งานหัตถกรรม และจิตรกรรม แต่ทว่าชีวิตจริงของฟางเหวยอี้ค่อนข้างอาภัพและน่าเห็นใจ เพราะเมื่ออายุได้ 17 ปีก็ต้องแต่งงานเข้าสู่กุลเหยากับเหยาซุนฉี แต่เพียงไม่นาน สามีก็ล้มป่วยและถึงแก่กรรม ทำให้ฟางเหวยอี้ต้องครองตัวเป็นม่ายตลอดชีวิต ยิ่งไปกว่านั้นยังต้องครองตัวเป็นแบบอย่างของหญิงม่ายผู้รักดีต่อสามี และต้องอาศัยอยู่เพียงลำพังคนเดียวในหอชิงเฟิน

ด้วยชะตาชีวิตที่อาภัพ ทำให้ฟางเหวยอี้ผ่านวันเวลาอันเจียบเหงาด้วยการสร้างสรรค์งานจิตรกรรมตามลำพัง ทุกสิ่งไปสะท้อนผ่านภาพวาดที่มีเพียงสีดำของหมึกเพียงสีเดียว อีกทั้งยังถ่ายทอดบรรยากาศเคลื่อนไหวสลัวด้วยลายเส้นง่าย ๆ และเนื้อหาที่มุ่งหาสัจธรรมในรสพระธรรม ดังปรากฏในผลงานจิตรกรรมที่มีชื่อเสียงของฟางเหวยอี้มากที่สุดคือ ภาพ “พระโพธิสัตว์กวนอิม” ที่ใช้เส้นเพียงน้อยนิดกับบุคลิกที่สงบนิ่ง และลายเส้นที่แม่นยำ และภาพ “พระอรหันต์แห่งซีฉี” ซึ่งใช้หมึกดำเพียงน้ำหนักเดียว แต่สามารถถ่ายทอดบุคลิกของอรหันต์ทั้งเจ็ด จาก 18 อรหันต์ของพระพุทธศาสนาได้อย่างแม่นยำ ทั้งท่าทาง สีหน้า และอารมณ์

ฟางเหวยอี้ “พระโพธิสัตว์กวนอิม”
ภาพม้วนแบบแขวน สีหมึกบนกระดาษ
56.5 x 26.6 ซม.
สมบัติของพิพิธภัณฑ์พระราชวัง กรุงปักกิ่ง

ฟางเหวยอี้ “พระอรหันต์แห่งซีฉีอู” (รายละเอียดบางส่วน)
 ภาพม้วนแบบคลี่ดู สีหมึกบนกระดาษ 27.6 x 186.2 ซม.
 สมบัติของพิพิธภัณฑ์หลวี่ซุ่น เมืองต้าเหลียน

หม่าໄสໄວຈິນ (马守真/Ma Shouzhen, ค.ศ. 1548-1604)

หม่าໄสໄວຈິນ หรือชื่อที่รู้จักกันทั่วไปว่า “หม่าเซียงหลาน (马湘兰)” มีชื่อรองคือ “หม่าเสวียนเอ๋อ (马玄儿)” หรือ “หม่าเยวี่เจียว (马月娇)” ฉายานามคือ “เซียงหลาน” และชื่อเหนียง (四娘) เป็นหญิงคณิกาแห่งเมืองจินหลิง (นานกิงในปัจจุบัน) ที่มีรูปโฉมงดงาม และด้วยความงามของหม่าໄสໄວຈິນเป็นที่เลื่องลือไปทั่วเจียงหนาน ทำให้ถูกยกย่องให้เป็นหนึ่งใน “แปดสะคราญแห่งลำน้ำฉินไหว”¹⁵

¹⁵ แปดสะคราญแห่งลำน้ำฉินไหว (秦淮八艳) เป็นนามของหญิงงามทั้งแปดในช่วงปลายราชวงศ์หมิงที่ได้รับการยกย่องและร่ำลือในความงามทั่วแดนเจียงหนาน (กังหนำ) ประกอบด้วย หม่าเซียงหลาน เปี่ยนอวี่จิง หลี่เซียงจวิน หลิวหฺรูชื่อ ต่งเสี่ยวอว่น กู้เหิงปอ โคว่ไปเหมิน และเฉินหยวนหยวน

จากคำร่ำลือเกี่ยวกับหมาโสภาเงินกล่าวถึงความสามารถทั้งด้านแต่งกลอน เขียนบทกวี อักษรวิจิตร และจิตรกรรม โดยเฉพาะภาพวาดที่เป็นเอกลักษณ์และเปี่ยมไปด้วยความงามคือ ภาพของ “ดอกกล้วยไม้ดำ (ม่อหลาน)” หรือดอก *Cymbidium sinense* จนมีฉายานามที่เรียกขานกันว่า “ยอดหญิงแห่งดอกกล้วยไม้” เพราะลายพู่กันของหมาโสภาเงินใช้เส้นโค้งที่สั่นไหวโดยไม่ควบคุมปลายนิ้ว เป็นแบบอย่างที่ปล่อยปลายพู่กันอย่างอิสระ ไม่มีแบบร่างและไม่มีเส้นเค้าโครงนำ ขอบเส้นของดอกและใบกล้วยไม้และเส้นสายน้ำในฉากหลังจึงคดโค้งอย่างเป็นธรรมชาติ ซึ่งลักษณะดังกล่าวในกลุ่มศิลปินสมัยราชวงศ์หมิงเรียกกันว่า “แบบอย่างสำนักจิตรกรรมสกุลอู่” น่าเสียดายที่แม้งานจิตรกรรมจะงดงามเพียงใด แต่ฐานะของหญิงคณิกาอันต่ำต้อย ผลงานที่ผ่านมาก็จึงถูกลืมเลือนไป

หมาโสภาเงิน “ดอกกล้วยไม้ดำและต้นไผ่” ภาพม้วนแบบแขวน สีหมึกบนกระดาษ 83.5 x 47.2 ซม.

ฟูเต้าคุน (傅道坤/Fu Daokun, คริสต์ศตวรรษ ที่ 15-16)

ฟูเต้าคุนเป็นหนึ่งในศิลปินหญิงที่มีชีวิตอยู่ในช่วงปลายราชวงศ์หมิง แต่ไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับปีเกิด แม้แต่เรื่องราวของฟูเต้าคุนก็มีเขียนบันทึกไว้น้อยมาก ทราบแต่เพียงว่าเป็นชาวเมืองไค่ว์จี (ปัจจุบันคือเมืองเซ่าซิง มณฑลเจ้อเจียง) คงมีเพียงแต่ภาพผลงานเล็กน้อยที่เก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑน์พระราชวัง กรุงปักกิ่ง ทำให้คนรุ่นหลังได้เห็นประจักษ์ในผลงานและทราบถึงฝีมือของนาง

ฟูเต้าคุน “นกและดอกไม้”

ภาพม้วนแบบแขวน สีหมึกบนกระดาษ 32.5 x 22.5 ซม.

ฟูเต้าคุน “ไผ่ ทิน และต้นไม้โบราณ”

ภาพม้วนแบบแขวน สีหมึกบนกระดาษ 115.5 x 30.8 ซม.

สมบัติของพิพิธภัณฑน์พระราชวัง กรุงปักกิ่ง

นอกจากนี้ ยังมีการบันทึกนามของฟูเต้าคุนในอีกชื่อหนึ่งว่า “ฟานฟูเต้าคุน (范传道坤)” หรือ “เต้าคุน (道坤)” ผลงานภาพจิตรกรรมโดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นภาพในหัวซ็อนกและดอกไม้ ต้นไผ่ และทิวทัศน์ แต่ภาพที่รู้จักโดยทั่วไปคือ ภาพ “ไผ่ หิน และต้นไม้อิโบริ” ซึ่งเป็นเทคนิคการใช้หมึกดำถ่ายทอดองค์ประกอบของงานจิตรกรรมจีนประเพณี ในภาพดังกล่าวนี้ นักวิจารณ์งานศิลปะจีนได้กล่าวถึงกระบวนการแยกองค์ประกอบเป็น 2 ส่วน ซึ่งไม่ค่อยพบเห็นกันมากนักในภาพจิตรกรรมอิโบริ ส่วนด้านบนปล่อยพื้นที่ว่าง โดยคงเนื้อหาต่าง ๆ ไว้ ณ ตำแหน่งมุมล่างขวา แต่น่าเสียดายที่ผลงานต่าง ๆ คงเหลือถึงปัจจุบันน้อยมาก

หลี่ชู่หยาน (李翠兰/Li Cuilan, คริสต์ศตวรรษที่ 15-16)

ศิลปินหญิงหลี่ชู่หยานมีชีวิตอยู่จริงในช่วงปลายราชวงศ์หมิง แต่ไม่มีข้อมูลระบุถึงปีเกิด มีบันทึกไว้ว่าหลี่ชู่หยานเป็นทายาทรุ่นหลังของจิตรกรเอกสมัยราชวงศ์ซ่งคือ หลี่กงหลิน (李公麟) มีความเชี่ยวชาญพิเศษในการวาดภาพบุคคล กล่าวกันว่า ภาพจิตรกรรมของหลี่ชู่หยานสามารถถ่ายทอดเล่าเรื่องราวของบุคคลในภาพดังราวกับมีชีวิตเลือดเนื้อและเคลื่อนไหวให้เห็นประจักษ์¹⁶

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จิตรกรรมจีนประเพณีชิ้นสำคัญของหลี่ชู่หยานคือ “ภาพบันทึกของเถายวนหมิง”¹⁷ ซึ่งเป็นภาพแบบม้วนคลี่ดู มีขนาดความยาวถึง 469.2 เซนติเมตร ในม้วนภาพดังกล่าววาดไว้จำนวน 13 ตอนต่อเนื่องกัน ลายเส้นปลายฟูกันของภาพภาพนี้เอง ที่ได้รับการยอมรับจากประวัติศาสตร์ศิลปะจีนว่า เป็นหนึ่งในภาพอิโบริเกี่ยวกับเถายวนหมิงที่ดีที่สุดของจิตรกรรมจีน เป็นฉากเหตุการณ์เพื่อถ่ายทอดความคิดและบุคลิกภาพของกวีเอกเถายวนหมิงในสมัยราชวงศ์จิ้นตะวันออกกับที่มาของอุดมคติ “บันทึกธารดอกท้อ” ที่ปรารถนาจะให้ดำรงเกิดขึ้นต่อมนุษยชาติ

หลี่ชู่หยาน “ภาพบันทึกของเถายวนหมิง” (ภาพฉบับเต็ม) ค.ศ. 1582

ภาพม้วนแบบคลี่ดู สีหมึกบนกระดาษ 26.8 x 469.2 ซม.

สมบัติของพิพิธภัณฑ์พระราชวัง กรุงปักกิ่ง

¹⁶ Ibid., p. 76.

¹⁷ เถายวนหมิง (陶淵明/Tao Yuanming, ค.ศ. 365-427) กวีเอกสมัยราชวงศ์จิ้นตะวันออก (ตงจิ้น) ผู้เขียนผลงานวรรณกรรมชิ้นสำคัญคือ บันทึกธารดอกท้อ (桃花源记) กล่าวถึงดินแดนในอุดมคติของมนุษย์ที่ไร้ศึกสงคราม ไร้การกดขี่ปกครอง

หลักฐาน “ภาพบันทึกของเถาหยวนหมิง”
(รายละเอียดบางส่วน)

ฉิวจู (仇珠/Qiu Zhu, ค.ศ. 1530-?)

เรื่องราวเกี่ยวกับศิลปินหญิงนาม “ฉิวจู” คล้ายคลึงกับศิลปินหญิงอีกหลายคนที่ไม่มีการบันทึกไว้ชัดเจน ฉิวจูนับเป็นหนึ่งในศิลปินหญิงที่มีชีวิตอยู่ในช่วงกลางราชวงศ์หมิง เป็นชาวเมืองไท่ซาง มณฑลเจียงซู มีฉายาทางศิลปะเรียกกันว่า “ตู้หลิงเน่ยสี่อ” ปัจจุบันมีผลงานของฉิวจูจำนวนไม่น้อย ส่วนใหญ่แล้วเป็นภาพเหมือนบุคคลที่ได้รับการยกย่องว่ามีชีวิตชีวายัง อาทิ ภาพของหญิงงาม เซียน และนางฟ้า รวมทั้งภาพชีวิตประจำวันในราชสำนัก อัน ถึง และช่ง

ฉิวจูเป็นบุตรสาวของฉิวอิง (仇英) ผู้เป็น 1 ใน 4 จิตรกรคนสำคัญสมัยราชวงศ์หมิง โดยเฉพาะความเชี่ยวชาญภาพทิวทัศน์ด้วยเทคนิคพิเศษของสีเขียวคราม ซึ่งมีอิทธิพลมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น ด้วยสายเลือดของศิลปิน ทำให้ฉิวจูได้รับการถ่ายทอดจากบิดาและฝึกฝนจนมีทักษะเชี่ยวชาญทั้งภาพทิวทัศน์และภาพเหมือนบุคคล มีลักษณะของลายเส้นพู่กันแบบอย่าง “สำนักจิตรกรรมสกุลอู่” ที่โดดเด่นในกลุ่มจิตรกรภาคใต้สมัยหมิง เอกลักษณะในงานจิตรกรรมของฉิวจูใช้รูปแบบของบิดาคือ ฉิวอิง เน้นสีสันสดใส สีชุ่ม และหมึกสีเขียวครามชัดเจน มีการขับเน้นบุคคลในภาพให้เด่นขึ้นจากฉากหลังเป็นพิเศษ และสะท้อนท่วงท่าอารมณ์ของบุคคลในภาพได้อย่างลุ่มลึกชัดเจน

ฉิวจู “คณะดุริยางค์สตรี”

ภาพม้วนแบบแขวน สีหมึกบนกระดาษ 145 x 85.5 ซม.

สมบัติของพิพิธภัณฑ์พระราชวัง กรุงปักกิ่ง

ฉิวจู่ “กั้วกั้วฮูหยินท่องวสันต์ (ยามรุ่งอรุณ)”¹⁸
ภาพม้วนแบบแขวน สีหมึกบนกระดาษ 92 x 91 ซม.

¹⁸ กั้วกั้วฮูหยิน หรือ กวอกั้วฟูเหริน (虢国夫人) เป็นพระเชษฐภคินี (พี่สาว) ของพระนางหยางกุ้ยเฟย ในสมัยราชวงศ์ถัง ภาพ “กั้วกั้วฮูหยินท่องวสันต์” เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงเมื่อ ค.ศ. 752 สะท้อนถึงความฟุ้งเฟ้อของราชสำนักก่อนเกิดการกบฏอันลู่ซัน

ศิลปินหญิงในสมัยราชวงศ์ชิง (清代女画家)

ราชวงศ์ชิง (Qing Dynasty) เป็นราชวงศ์ที่ปกครองจีนในช่วงระหว่าง ค.ศ. 1644-1912 รวมระยะเวลา 268 ปี เป็นราชวงศ์สุดท้ายของจีน เพราะหลังจากราชวงศ์ชิงล่มสลาย นับเป็นการสิ้นสุดระบอบกษัตริย์ในแผ่นดินจีนอย่างถาวร การกำเนิดขึ้นของราชวงศ์ชิงเริ่มมาจากชนเผ่าหนี่วเจิน (女真) ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้รวบรวมชนเผ่าต่าง ๆ เป็นปึกแผ่นเดียวกัน โดยมีผู้นำคือ “นุรฮาซี (努尔哈齐)” ได้ประกาศตั้งอาณาจักรโหวจิน (จินสมัยหลัง) เมื่อ ค.ศ. 1616 และเริ่มรุกรานต่อราชวงศ์หมิงในยามเสื่อมโทรม ต่อมา หลังนุรฮาซีสิ้นพระชนม์ “หวงไท่จี (皇太极)” ได้ขึ้นครองราชย์เป็นข่านสืบต่อและได้ดำเนินการบุกเข้าครอบครองดินแดนพื้นที่ทางเหนือของจีน จนกระทั่งใน ค.ศ. 1635 ได้เปลี่ยนชื่อเรียกจากชนเผ่าหนี่วเจินมาเป็น “แมนจู (满州)” และเมื่อวาระสุดท้ายของราชวงศ์หมิงมาถึงเมื่อเกิดเหตุการณ์การกบฏของหลี่จื้อเฉิงบุกเข้าปักกิ่ง รวมทั้งการเปิดด่านชานไห่กวนของอู๋ซานกุ้ย ดังนั้น เมื่อ ค.ศ. 1644 กองทัพแปดกองธงของแมนจูภายใต้การนำของแม่ทัพตัวเอ่อกุ่วจิงสามารถเข้ายึดครองจีนได้สำเร็จ และทูลเชิญจักรพรรดิซุ่นจื้อขึ้นครองราชย์ในฐานะจักรพรรดิของราชวงศ์ชิง (大清)

ช่วงสมัยราชวงศ์ชิงมีความเปลี่ยนแปลงหลายประการ โดยเฉพาะเครื่องแต่งกายที่บุรุษต้องไว้หางเปียยาวตามแบบคตินิยมชาวแมนจู ส่วนสตรีมีการประยุกต์การแต่งกายหล่อหลอมระหว่างแบบอย่างการแต่งกายจีนและแมนจู เช่นเดียวกับวัฒนธรรมของชาวแมนจูก็ได้ผสมกลมกลืนรวมเข้ากับวัฒนธรรมของชาวจีนอื่น ในช่วงต้นราชวงศ์ชิงยังคงมีการกบฏและต่อต้านอย่างต่อเนื่อง แต่เมื่อวันเวลาผ่านไปล่วงเลย อีกทั้งในช่วงต้นราชวงศ์เป็นยุคทองที่เรียกกันว่า “สมัยรุ่งเรืองแห่งรัชกาลคัง-เฉียน (หมายถึงตั้งแต่รัชกาลจักรพรรดิคังซี ยงเจี๊ยะ และเฉียนหลง)” กวาร์ร้อยปีที่ทำให้สังคมและวัฒนธรรมจีนมีเอกภาพและสงบสุข อันสืบเนื่องจากการปกครองที่ลดความขัดแย้งของเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ ทั้งจักรพรรดิคังซีและจักรพรรดิเฉียนหลงได้เสด็จประพาสเพื่อทำความเข้าใจกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนหลายครั้ง มีการส่งเสริมในทุก ๆ ศาสนาและยกย่องในลัทธิขงจื้อ จัดพิมพ์พจนานุกรมฉบับคังซี สนับสนุนระบบการสอบรับราชการ การชุดคลองชลประทาน และการจัดเก็บระบบภาษีที่เป็นธรรม

ในวงการศิลปกรรมจีนสมัยราชวงศ์ชิงช่วงรัชกาลคัง-เฉียน มีความรุ่งโรจน์ด้วยการให้ความสำคัญต่อจิตรกรเป็นอย่างสูง พระราชวังหลวงที่ปักกิ่งเป็นเสมือนตั้งศูนย์รวมแห่งการสะสมและรวบรวมงานศิลปะทั้งงานจิตรกรรม อักษรวิจิตร ประติมากรรม และหัตถศิลป์ มีการจัดตั้งหอจิตรกรรม หรือชิงหัวหยวน (清华园) ซึ่งเป็นเสมือนสถาบันจิตรกรรมที่ส่งเสริมให้การอุปถัมภ์จิตรกรหรือศิลปินที่มีความสามารถในวังหลวง ให้อิสรภาพในการสร้างสรรค์งานศิลปะ และยังเปิดโอกาสให้นักบวชคณะเยซุอิตเข้ามารับราชการเป็นจิตรกรประจำราชสำนักอีกด้วย ทำให้เกิดการแพร่หลายภาพ

จิตรกรรมสีน้ำมันแบบตะวันตกเป็นครั้งแรก¹⁹

ภาพจิตรกรรมทั้งหมดที่ได้รับการเก็บสะสมรวบรวมไว้ในพระคลังสมบัติจิตรกรรมในพระราชวังหลวงกรุงปักกิ่ง ล้วนแล้วแต่ผ่านการรับรองและประเมินแล้วว่ามีความคุณค่าและคุณภาพเชิงสุนทรีย์ จากบรรดาบัณฑิตและขุนนางชั้นสูง มีการลงบันทึกไว้ในสมุดรายนามจิตรกรและชื่อผลงานจิตรกรรมต่าง ๆ ไว้อย่างเป็นระบบ ในรายนามที่รวบรวมไว้จะระบุถึงชื่อจริงและชื่อรอง ฉายานามและถิ่นกำเนิดโดยสังเขป ต่อมาเมื่อจีนปลดปล่อยแผ่นดิน สมบัติต่าง ๆ ที่เก็บรักษาไว้ในพระราชวังหลวงบ้างถูกปล้นชิงจากกองทัพพันธมิตรแปดชาติ สงครามของฝ่ายขุนศึกภาคเหนือ และสงครามกลางเมือง ผลงานศิลปะจำนวนมากถูกทำลายและสูญหายไปจากพระราชวังหลวงกรุงปักกิ่ง จนกระทั่งหลังสงคราม เมื่อพระราชวังหลวงกรุงปักกิ่งกลายมาเป็น “พิพิธภัณฑ์พระราชวัง (故宫博物院)” ใน ค.ศ. 1949 เมื่อได้มีการตรวจสอบและสืบค้นข้อมูลหลักฐานต่าง ๆ ที่เคยสูญหายและดำเนินการรวบรวมขึ้นมาใหม่อีกครั้ง จึงเป็นที่มาของการค้นพบผลงานศิลปะจากฝีมือของสตรี²⁰

รายนามของศิลปินหญิงสมัยราชวงศ์ชิงที่มีสะสมไว้ในพระคลังสมบัติจิตรกรรมของพิพิธภัณฑ์พระราชวัง กรุงปักกิ่ง มีจำนวนทั้งสิ้น 17 คน ได้แก่

- หวางตวนชู (王端淑/Wang Duanshu)
- หวงหยวนเจี๋ย (黄媛介/Huang Yuanjie)
- โจวชูสี่ (周淑禧/Zhou Shuxi)
- หม่าเฉวียน (马荃/Ma Quan)
- ฟันเจวี่ (范珪/Fan Jue)
- อวินปิง (恽冰/Yun Bing)
- เจียงจี้ซี (蒋季锡/Jiang Jixi)
- เจียงชู (蒋淑/Jiang Shu)
- เฉินชู (陈书/Chen Shu)
- เย็นเสี๋ย (任霞/Ren Xia)
- อู๋กุ้ยเฉิน (吴规臣/Wu Guichen)
- อู๋อิงเจิน (吴应贞/Wu Yingzhen)
- เลี้ยวหวินจิ้น (廖云锦/Liao Yunjin)
- อู๋จิว (吴玖/Wu Jiu)
- เหมาโจว (毛周/Mao Zhou)

¹⁹ 吕澎/易丹. 中国现代艺术史. (长沙: 湖南省新华印刷三厂). 1992, p. 52.

²⁰ 李湜. 故宫藏女性绘画. (北京: 紫禁城出版社). 2001, p. 37.

- หวงจื่อซู (黄之淑/Huang Zhishu)
- ลว้อฉีหลาน (骆绮兰/Luo Qilan)

นอกเหนือจากข้อมูลฝ่ายพิพิธภัณฑพระราชวังกรุงปักกิ่งแล้ว ยังมีผลงานจิตรกรรมที่อยู่ในพิพิธภัณฑต่าง ๆ รวมทั้งยังมีไว้ในความครอบครองของนักสะสมงานศิลปะเอกชนและพิพิธภัณฑในต่างประเทศอีกหลายแห่ง ดังเช่นรายนามของศิลปินหญิงสมัยราชวงศ์ชิงอีกบางส่วน ได้แก่

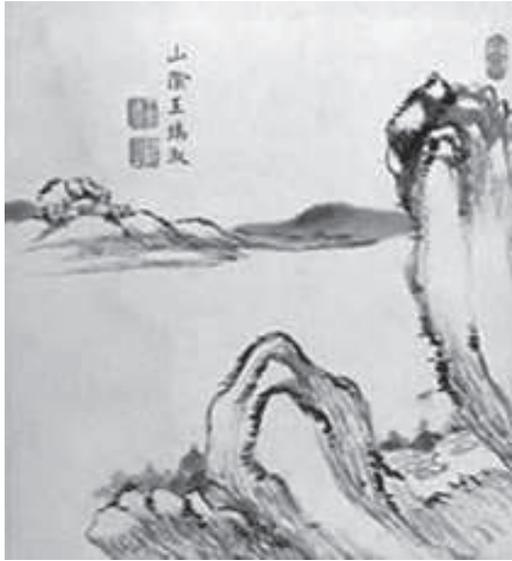
- ไช่หาน (蔡含/Cai Han)
- ตู่เสี๋ย (堵霞/Du Xia)
- ไต้เพ่ยเฉียน (戴佩荃/Dai Peiquan)
- จั่วซีฮุย (左惜蕙/Zuo Xihui)
- อวินไหวเอ้อ (恽怀娥/Yun Huai-e)
- เฉียนอวี๋หลิง (钱与龄/Qian Yuling)
- เฉิงฮุย (程蕙/Chen Hui)
- เมี่ยวเจียฮุย (缪嘉蕙/Miao Jiahui)
- อู๋ชู่เจี๋ยน (吴淑娟/Wu Shujuan)

หวางตวนซู (王端淑/Wang Duanshu, ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17-คริสต์ศตวรรษที่ 18)

หวางตวนซูเป็นหนึ่งในศิลปินหญิงที่มีชีวิตอยู่ในช่วงปลายราชวงศ์หมิง และผ่านชีวิตในช่วงต้นราชวงศ์ชิง ข้อมูลที่มีบันทึกไว้ในหอจิตรกรรมกล่าวถึงภาพสะสมในพระคลังสมบัติของพระราชวังหลวง รัชกาลจักรพรรดิซุ่นจื้อ จึงทำให้ทราบถึงข้อมูลบางส่วนของหวางตวนซู แต่ไม่มีระบุไว้ถึงปีเกิดของนาง หวางตวนซูเป็นชาวเมืองซานอิน (ปัจจุบันคือเมืองเซ่าซิง มณฑลเจ้อเจียง) มีชื่อรองว่า “หวางอวี้จิ่ง (王玉映)” ฉายา “อิ่งหฺรานจื่อ” หรือ “ชิงอู่จื่อ” เกิดในตระกูลของครอบครัวบัณฑิตสมัยหมิง เป็นบุตรสาวคนรองของนักเขียนหวางซือเร็น²¹

ผลงานจิตรกรรมจีนประเพณีของหวางตวนซูที่เก็บไว้ในพระราชวังหลวงคือ สมุดภาพจิตรกรรมทิวทัศน์จำนวน 6 หน้า แต่ละภาพมีขนาดเล็กและใช้เพียงหมึกดำเพียงสีเดียว แต่ลายพู่กันของภูเขาและสายน้ำของภาพต่าง ๆ นั้น ได้รับการยอมรับจากบัณฑิตและจิตรกรสมัยหลังว่า เป็นกระบวนแบบการใช้พู่กันที่สวยงาม มีดุลยภาพและสะท้อนถึงความยิ่งใหญ่ของธรรมชาติด้วยหมึกดำเพียงน้ำหนึ่งเดียว ทำให้ผลงานชุดนี้เป็นที่จดจำและยังใช้เป็นคู่มือในการศึกษาภาพวาดสมัยปลายราชวงศ์หมิงได้เป็นอย่างดี

²¹ Ibid., p. 40.

หวางตวนซู
“สมุดภาพทิวทัศน์” (จำนวน 4 ใน 6 ภาพ) สีหมึกบนกระดาษ 22.6 x 20.5 ซม.
สมบัติของพิพิธภัณฑ์พระราชวัง กรุงปักกิ่ง

หวงหย่วนเจี๋ย (黄媛介/Huang Yuanjie, ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17-คริสต์ศตวรรษที่ 18)

หวงหย่วนเจี๋ยมีชื่อรองว่า “หวงเจี๋ยลิ่ง (黄皆令)” เป็นศิลปินหญิงที่มีชีวิตอยู่จริงในปลายราชวงศ์หมิงถึงต้นราชวงศ์ชิง แต่ไม่มีข้อมูลใด ๆ เกี่ยวกับปีเกิด คงมีบันทึกบางส่วนที่เขียนไว้ว่าหวงหย่วนเจี๋ยเกิดในตระกูลของบัณฑิตที่เมืองเจี๋ยชิ่ง ทำให้มีความรอบรู้ทั้งการแต่งกลอนอักษรวิจิตร และจิตรกรรม รวมทั้งงานเย็บปักถักร้อยต่าง ๆ จนเป็นที่เลื่องลือทั้งคุณสมบัติและรูปสมบัติ อีกทั้งยังมีเรื่องเล่าขานเกี่ยวกับความงามของหวงหย่วนเจี๋ยคู่กันกับน้องสาวนามว่า “หวงหย่วนจิน”

มีคำบอกเล่าในสมัยต้นราชวงศ์ชิงว่า ศิลปินหญิงหวงหย่วนเจี๋ยยังแตกฉานในโคลงกวีและเคร่งครัดในคำสอนของขงจื้อจนได้รับการยกย่องว่าเป็นเมธีหญิงแห่งลัทธิขงจื้อ แต่เนื่องด้วยเป็นสตรีทำให้เรื่องราวของหวงหย่วนเจี๋ยขาดความชัดเจน เพราะหลังจากสิ้นแผ่นดินราชวงศ์หมิง ผลงานทั้งบทกวีและจิตรกรรมเกี่ยวกับนางก็สาบสูญไปจากความทรงจำ มีแต่เพียงคำรำลือและเรื่องเล่าถึงศิลปินหญิงผู้นี้เท่านั้น ภาพผลงานจิตรกรรมที่มีหลงเหลือเพียงน้อยนิด คงมีเพียงภาพจิตรกรรมบนพัดและลายมืออักษรวิจิตรรวมทั้งภาพจิตรกรรม “พระโพธิสัตว์กวนอิม” ที่ยืนยันได้ถึงความสามารถและฝีมือของศิลปินหญิงผู้นี้ ภาพพระโพธิสัตว์กวนอิมดังกล่าวเป็นหนึ่งในภาพที่ได้รับคำชมเชยว่า ใช้หมึกดำเพียงสีเดียว ถ่ายทอดบุคลิกอันเคร่งขรึม สงบนิ่ง และสะท้อนพระพักตร์อันเมตตากรุณาขององค์พระโพธิสัตว์ได้อย่างลึกซึ้งและงดงาม

หวงหย่วนเจี๋ย “พระโพธิสัตว์กวนอิม”

ภาพม้วนแบบแขวน

สีหมึกบนกระดาษ 77 x 35 ซม.

หวงหยวนเจี๋ย “พระโพธิสัตว์กวนอิม” (รายละเอียดบางส่วน)

อู้อิ่งเจิน (吴应贞/Wu Yingzhen, ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17-คริสต์ศตวรรษที่ 18)

อู้อิ่งเจินมีชื่อรองว่า “อู่ห่านอู่ (吴含五)” เป็นชาวเมืองอู่เจียง มณฑลเจียงซู ข้อมูลประวัติของอู้อิ่งเจินไม่มีระบุปีเกิดที่แน่ชัด แต่สันนิษฐานได้ว่ามีชีวิตอยู่ในช่วงต้นสมัยราชวงศ์ชิง เพราะตามบันทึกภาพสะสมของหอจิตรกรรมในพระคลังสมบัติจิตรกรรมของพระราชวังหลวง มีเก็บภาพจิตรกรรมของอู้อิ่งเจินไว้ในรัชกาลจักรพรรดิคังซี

แม้ว่าผลงานจิตรกรรมของอู้อิ่งเจินมีหลงเหลืออยู่ในปัจจุบันไม่มากนัก แต่กระนั้นเป็นที่ยอมรับกันว่า เอกลักษณะในภาพจิตรกรรมมักเป็นภาพในหัวข้อของสัตว์และดอกไม้ อาทิ “ภาพแมวกับผีเสื้อ” “ภาพหงส์และต้นไผ่” และภาพที่สร้างชื่อเสียงมากที่สุดของอู้อิ่งเจินก็คือภาพในชุด “ดอกบัว”

นักวิจารณ์งานศิลปะสมัยราชวงศ์ชิงยังกล่าวถึงภาพดอกบัวของอู้อี้เจินว่า เป็นหนึ่งในภาพที่งดงามเกินคำบรรยายจะสรรหา ก้านบัวและกลีบใบอ่อนไหวคดโค้งราวดอกบัวบานขยาดความหอมสู่แดนดิน ต่อมาภาพดอกบัวของอู้อี้เจินภาพนี้ยังเป็นต้นแบบที่ถูกคัดลอกจากจิตรกรรุ่นหลังสืบต่อ ๆ กันมา เป็นเสมือนดั่งภาพวิจิตรที่เป็นอมตะมาจนกระทั่งถึงทุกวันนี้

อู้อี้เจิน “แมวกับผีเสื้อ” ค.ศ. 1684
ภาพม้วนแบบแขวน สีหมึกบนกระดาษ
83 x 35 ซม.

อู้อี้เจิน “ดอกบัว” ภาพม้วนแบบแขวน
สีหมึกบนกระดาษ 130 x 58.5 ซม.
สมบัติของพิพิธภัณฑ์พระราชวัง กรุงปักกิ่ง

ลว้อฉีหลาน (骆绮兰/Luo Qilan, ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17-คริสต์ศตวรรษที่ 18)

ลว้อฉีหลานมีชื่อรองว่า “ลว้อเพยเซียง (骆佩香)” ฉายา “ชีวถึง” เป็นชาวเมืองซ่างหยวน (ปัจจุบันคือนานกิง) บางข้อมูลระบุว่า เป็นชาวเมืองจี้หรง มณฑลเจียงซู ลว้อฉีหลานนับเป็นศิลปินหญิงในแดนใต้ที่มีชื่อเสียงรอบด้านทั้งบทกวี โคลงกลอน อักษรวิจิตร และจิตรกรรม เป็นภรรยาของขุนนางราชวงศ์ชิงคือ “เกิงสี่จ้อ” นอกจากนี้ยังเป็นศิษย์สตรีเรียนวิชาวาดภาพจิตรกรรมในสำนักของจิตรกรเอก “อวิ้นโช่วผิง (恽寿平)” ต่อมาผลงานภาพวาดของลว้อฉีหลานได้รับการรำลือในแถบเจียงซู ทำให้มีผู้นิยมสะสมในผลงานของนางไว้ชื่นชมและสืบทอดต่อ ๆ มาถึงปัจจุบัน

ลว้อฉีหลาน “ผีเสื้อและดอกไม้” (2 ใน 4 ภาพต่อเนื่อง)
ภาพม้วนแบบแขวน สีหมึกบนผ้าไหม 170 x 41 ซม.

มีค่านิยมของนักวิจารณ์งานศิลปะในสมัยราชวงศ์ชิงว่า ภาพจิตรกรรมของลว้อฉีหลานมีสีสันทันที่สดใสและสว่างเจิดจ้า ไม่ว่าจะเป็นดอกโบตั๋นหรือเบญจมาศ นกนางแอ่นหรือผีเสื้อ ทุกสิ่งดูราวกับจะโอบยิบยื่นออกจากกระดาษ อีกทั้งยังแฝงอารมณ์สุนทรีย์ด้วยมุมมองต่อสัตว์ตัวเล็ก ๆ ที่ไม่มีใครพบเห็นในจิตรกรรมจีน เช่น กบ และผึ้ง องค์ประกอบอันหลากหลายของลว้อฉีหลาน ชับแน่นให้บรรยากาศภาพดูราวมีชีวิต ทุกสรรพสิ่งแลดูอ่อนหวาน ซื่อสัตย์ และงดงาม

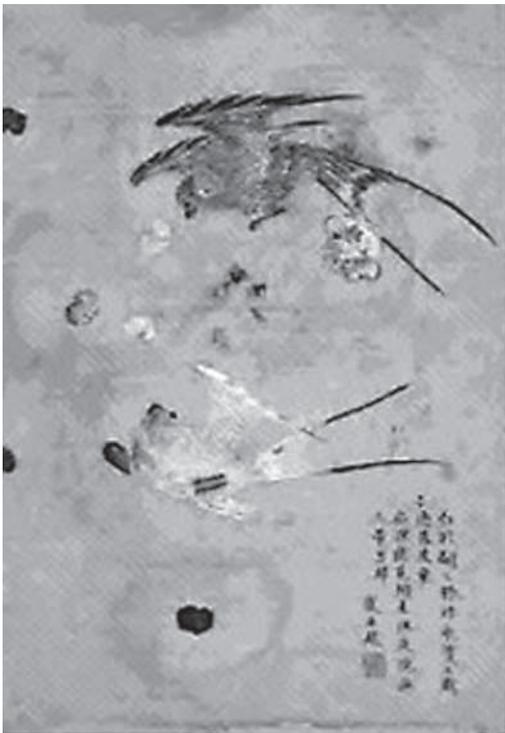

ลว้อฉีหลาน “ดอกไม้ผลิบาน” (2 ใน 4 ภาพต่อเนื่อง) ค.ศ. 1660
ภาพม้วนแบบแขวน สีหมึกบนผ้าไหม 95 x 19 ซม.

ตุ่เสี่ย (堵霞/Du Xia, ?-ประมาณ ค.ศ. 1652)

ตุ่เสี่ยมีชื่อรองว่า “ตุ่เอี้ยนหฺรู (堵岩如)” ฉายา “ฉีใจ” และ “ทรงทูนหัวชื่อ” เป็นชาวเมืองเหลียงซี (ปัจจุบันนี้คือเมืองอู่หยาง มณฑลเจียงซู) แม้ไม่มีข้อมูลกล่าวถึงตุ่เสี่ยว่าเกิดในปีใด แต่มีบางข้อมูลกล่าวถึงปีที่เสียชีวิต ทำให้ทราบได้ว่า ตุ่เสี่ยเป็นหนึ่งในจิตรกรสตรีที่มีชีวิตอยู่จริงในช่วงปลายราชวงศ์หมิงจนถึงต้นราชวงศ์ชิงในรัชกาลจักรพรรดิซุ่นจื้อและคังซี

ประวัติชีวิตของตุ่เสี่ยได้รับการยกย่องกันในสมัยนั้นว่า เป็นยอดหญิงนักกวีแห่งเจียงซูที่แตกฉานทั้งโคลงกลอนบทกวี รอบรู้ทั้งบทนิพนธ์ชื่อจริงและประวัติศาสตร์ มีความสามารถทั้งอักษรวิจิตรและจิตรกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชื่อของ “ตุ่เสี่ย” ได้รับการขนานนามร่วมกันกับกวีสตรีแห่งต้นราชวงศ์ชิง²² ประกอบด้วย หวางอวิ้นจิง หูเหวินข่าย และเหอวู้ซุน เรียกกันว่า 4 นักกวีหญิงแห่งต้าชิง ทุกวันนี้ยังมีผลงานบทกลอนของตุ่เสี่ยปรากฏให้เห็นเช่นเดียวกับภาพจิตรกรรมจีนประเพณีที่ตุ่เสี่ยได้สร้างสรรค์ไว้ ภาพจิตรกรรมที่สร้างชื่อเสียงและเก็บรักษาสะสมไว้ถึงปัจจุบัน อาทิ ภาพ “หมู่ดอกโบตัน” “ผีเสื้อบินโอบล้อมบุปผา” และชุด “สมุดภาพจิตรกรรมนก ผีเสื้อ ดอกไม้ และต้นหญ้า” จำนวนรวม 6 หน้า

²² 李弘. 中国古代绘画精品集: 簪花仕女图. (北京: 中国书店). 2013, p. 128.

ตุ้เสี่ย “ภาพจิตรกรรมนก ผีเสื้อ ดอกไม้ และต้นหญ้า”
จิตรกรรมในสมุดภาพ สีหมึกบนผ้าไหม 23 x 16 x 6 ซม.

โจวซูสี (周淑禧/Zhou Shuxi, ค.ศ. 1624-ประมาณ ค.ศ. 1705)

โจวซูสีหรืออีกชื่อหนึ่งที่เรียกกันว่า “โจวสี (周禧)” ฉายา “เจียงช่างหนวีจื่อ” เป็นชาวเมืองเจียงอิน มณฑลเจียงซู เป็นบุตรสาวคนรองของทรงฉี ชื่อของโจวซูสีได้รับการเรียกขานพร้อมกันกับน้องสาวคือ “โจวซูอู่ (周淑祐)” ในฐานะสองศรีพี่น้องผู้เชี่ยวชาญงานศิลปะและบทกวี โดยเฉพาะภาพจิตรกรรมของโจวซูสีได้รับคำชมเชยจากนักปราชญ์และบัณฑิตจิตรกรสมัยปลายราชวงศ์หมิงนาม เฉินจี้หู่ (陈继儒) กล่าวไว้ว่า ภาพวาดของโจวซูสีนั้นคือ “บุปผาที่เกาะด้วยหยดน้ำค้าง วิหคที่ส่งเสียงร้องขับขาน หากมีผู้ใดสรรคส์สร้างได้ ผู้นั้นคืออัจฉริยะหญิงผู้นี้เอง”²³

โจวซูสี “นกและดอกชา”

ภาพม้วนแบบแขวน สีหมึกบนผ้าไหม 43 x 26.9 ซม.

สมบัติของพิพิธภัณฑสถานจีน (นานกิง)

²³ Ibid., p. 149.

โจวซู่ตี้ “นกโผผินบินเคียงคู่”
ภาพม้วนแบบแฉวน สีหมึกบนผ้าไหม

ไซ่ห่าน (蔡含/Cai Han, ค.ศ. 1647-1686)

ไซ่ห่านมีชื่อรองว่า “ไซ่หนวี่ท้าว (蔡女夢)” เป็นจิตรกรหญิงที่มีชีวิตอยู่ในช่วงต้นราชวงศ์ชิง รัชกาลจักรพรรดิซุ่นจื่อถึงคังซี เป็นชาวอู๋เสี้ยน มณฑลเจียงซู (ปัจจุบันคือซูโจว) มีความเชี่ยวชาญในภาพทิวทัศน์ ภาพบุคคล นกและดอกไม้ ภาพปลาและแมลง นำเสียดายที่บันทึกเกี่ยวกับไซ่ห่านนั้นมีกล่าวถึงน้อยมาก ในขณะที่จำนวนภาพจิตรกรรมที่ได้รับความนิยมสะสมไว้ในครอบครองกลับมีมากกว่า เช่น “ภาพเทศกาลตวนอู๋” “ภาพปลาหลีฮื้อกระโดดข้ามประตูมังกร” รวมทั้ง “สมุดรวมภาพจิตรกรรมนกจำนวน 10 ภาพ”

นักวิจารณ์งานศิลปะได้ยกย่องในลายเส้นรยพู่กันของไซ่ห่านว่า มีความชาญฉลาดในการใช้เทคนิคปลายพู่กันแตะแต้ม มีเอกลักษณ์ในแบบอย่างของตนเอง ในขณะเดียวกันก็แฝงไว้ด้วยเงาอดีตของปรมาจารย์จิตรกรสมัยโบราณ นอกจากนี้ ยังมีความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างองค์ประกอบที่ผิดแผกจากขนบธรรมเนียมเดิมของจิตรกรรมจีนประเพณี เห็นได้จากภาพ “ปลาหลีฮื้อกระโดด

“ข้ามประตูมังกร” ซึ่งเป็นภาพที่นำมาจากคตินิยมจีนในสำนวนที่หมายถึงการทะยานสู่ความก้าวหน้าด้วยความพยายาม ในภาพดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงทักษะการใช้ลายเส้นฟูกันจินที่ละเอียดประณีต ในขณะที่มีฉากของคลื่นน้ำที่แปลกใหม่ อันเป็นองค์ประกอบภาพที่พบเห็นน้อยมากในภาพจิตรกรรมจีนช่วงสมัยต้นราชวงศ์ชิง

ไซ่ห่าน “ปลาหลีฮื้อกระโดดข้ามประตูมังกร”
ภาพม้วนแบบแขวน สีหมึกบนกระดาษ 113 x 77 ซม.

ไซ่ห่าน “บริสุทธิ์กระจ่างใส”
จิตรกรรมในสมุดภาพ สีมักับนผ้าไหม 30 x 30 ซม.

หม่าเฉวียน (马奎/Ma Quan, ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17-ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 18)

หม่าเฉวียนมีชื่อรองว่า “หม่าเจียงเซียง (马江香)” เมืองฉางสู มณฑลเจียงซู แต่ไม่มีข้อมูลใดระบุวันเวลาและปีเกิดที่ชัดเจนได้ มีเพียงบันทึกไว้ว่า นางเป็นภรรยาของกงเค่อเหอ (龚克和) และปู้ไฉ่นั่นคือ “หม่าหยวนอวี (马元馥)” ซึ่งเป็นจิตรกรที่มีชื่อเสียงสมัยราชวงศ์ชิง หม่าเฉวียนมักได้รับการกล่าวขานชื่อคู่กันกับศิลปินหญิงสมัยชิงอีกคนหนึ่งคือ “อวิ๋นปิง (恽冰)” โดยเรียกกันว่า “โฉมสะคราญคู่แห่งเจียงหนาน” มีคำรำลือในฝีมือของยอดหญิงทั้งสองว่า “ภาพวาดของโฉมสะคราญคู่แห่งเจียงหนานนั้นเปี่ยมไปด้วยเส้นที่อ่อนช้อยตระการตา ดอกไม้และใบกิ่งนุ่มนวลละมุนละไมดังความฝัน”²⁴

²⁴ Ibid., p. 168.

หม่าเจี๋ยน “นกและดอกไม้ยามฤดูร้อน”
(จากสมุดภาพจิตรกรรม) สีหมึกบนกระดาษ

ปัจจุบันยังมีผลงานของหม่าเฉวียนอยู่ในสมบัติของนักสะสมและพิพิธภัณฑ์เป็นจำนวนมาก แสดงให้เห็นถึงความนิยมและชื่นชอบในฝีมือของศิลปินหญิงที่น้อยคนนักจะได้รับการยอมรับเช่นนี้ ภาพจิตรกรรมของหม่าเฉวียน มักจะเป็นหัวข้อเกี่ยวกับดอกไม้ นกและแมลง รวมทั้งมักมีการจัดวางองค์ประกอบแปลก ๆ และไม่ซ้ำแบบอย่างของภาพวาดในอดีต และเพราะด้วยความขยันหมั่นเพียรในการวาดภาพของหม่าเฉวียน ซึ่งชอบวาดในรูปขนาดเล็ก ๆ หลาย ๆ แบบ จึงทำให้มีสมุดภาพจิตรกรรมของหม่าเฉวียนแพร่หลายมาถึงทุกวันนี้ อาทิ “ภาพลายเส้นพู่กันแบบต่าง ๆ กับจิตรกรรมดอกไม้” “ภาพลายเส้นพู่กันกับแจกัน” และ “ภาพลายเส้นของวิหคและแมลง”

อวินปิง (恽冰/Yun Bing, ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17-ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 18)

อวินปิงมีชื่อรองว่า “อวินชิงอวี (恽清於)” ฉายา “เฮ่าหฺรู” หรือ “หลานหลิงหนวีสื่อ” ไม่ทราบปีเกิดที่ชัดเจน แต่มีหลักฐานระบุว่า อวินปิงมีชีวิตอยู่ในช่วงรัชกาลจักรพรรดิเฉียนหลง เจียซึ่งถึงตำแหน่งราชวงศ์ชิง เป็นชาวเมืองอู่จิ้น (ปัจจุบันอยู่ในฉางโจว มณฑลเจียงซู) เป็น

อวินปิง “ดอกโบตัน” สีหมึกบนกระดาษ 31.1 x 34.3 ซม.

สมบัติของพิพิธภัณฑ์ศิลปะเมโทรโพลิทัน (The Metropolitan Museum of Art) สหรัฐอเมริกา

อวีนปิง “ชูช่อกลางสระ งามงดยามฤดูใบไม้ร่วง”
ภาพม้วนแบบแขวน
สีหมึกบนกระดาษ 127.7 x 56.6 ซม.
สมบัติของพิพิธภัณฑ์พระราชวัง กรุงปักกิ่ง

บุตรสาวคนรองของขุนนางอวีนจงหลง เมื่อครั้งที่จักรพรรดิเฉียนเสด็จประพาสเจียงซู อวีนปิงได้วาดภาพถวายให้แด่ไทเฮา ได้รับความชื่นชมจากจักรพรรดิเฉียนหลงและทรงประทานรางวัลให้แก่นาง

ชื่อเสียงในภาพวาดของอวีนปิงได้รับการกล่าวขานคู่กันกับหม่าเฉียนซึ่งเป็นจิตรกรหญิงอีกคนหนึ่ง ได้รับขนานนามร่วมกันว่า “โฉมสะคราญคู่แห่งเจียงหนาน”²⁵ โดยมากแล้ว ผลงานจิตรกรรมของอวีนปิงจะเป็นภาพในหัวซ็อนกและดอกไม้ รวมทั้งยังชมชอบในการวาดภาพสัตว์ตัวเล็ก ๆ ประกอบไว้ในภาพบ่อยครั้ง ภาพดอกไม้ของอวีนปิงได้รับคำชมเชยว่า ลายเส้นพู่กันอ่อนไหวราวสายน้ำ เคঁาโครงปลิวดังสายลม เส้นโค้งที่กลายเป็นเอกลักษณ์ในองค์ประกอบภาพจิตรกรรมจึงมีความสั่นไหวและไม่ใช้การร่างภาพ ทุกสิ่งในลายเส้นเกิดขึ้นจากทักษะและฝีมือที่จรดปลายพู่กันสร้างสรรค์ขึ้นด้วยจิตสมาธิที่แน่วแน่และสงบ ทำให้เกิดเป็นดอกไม้ที่อ่อนหวานสมจริงดังธรรมชาติ

²⁵ 李湜. 故宫藏女性绘画. (北京: 紫禁城出版社). 2001, p. 89.